

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Ο Αγροτουρισμός ως αναπτυσσόμενη μορφή
τουρισμού. Μελέτη περίπτωσης στο Ν.
Μεσσηνίας»**

ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤΩΝΙΑ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΥΡΓΟΣ 2018

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Ακόμα δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία και ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχθεί ότι δεν μου ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΑΝΤΩΝΙΑ ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥ 607

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2
(σε περίπτωση που είναι απαραίτητο)

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

.....

.....

.....

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με την εκπόνηση της εργασίας που ακολουθεί, γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης μιας μορφής εναλλακτικού τουρισμού που έχει κάνει την εμφάνισή του ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια, αυτή δεν είναι άλλη από τον Αγροτουρισμό. Η εργασία παρουσιάζει το φαινόμενο του τουρισμού και του αγροτουρισμού στη Ελλάδα μέσα από μια έρευνα που έχει ως βασικό αντικείμενο μελέτης το Νομό Μεσσηνίας. Στόχος της έρευνάς μου, αποτελεί πιο συγκεκριμένα, η παρουσίαση των αγροτουριστικών μονάδων στο νομό Μεσσηνίας. Ωστόσο, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, που πραγματοποιήθηκε, παρουσιάζονται παράλληλα και άλλοι δημοφιλής προορισμοί του νομού αλλά και διάφορα αξιοθέατα που θα μπορούσε να επισκεφτεί κάποιος, ταξιδεύοντας σε διάφορα μέρη της Μεσσηνίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της πτυχιακής αυτής εργασίας, είναι η μελέτη του τουρισμού αλλά και μιας αναπτυσσόμενης εναλλακτικής μορφής του, του Αγροτουρισμού. Η μελέτη αναφέρεται στο νομό Μεσσηνίας και έχει ως θέμα τις αγροτουριστικές μονάδες που έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν στην περιοχή. Στο νομό Μεσσηνίας τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την ανάπτυξη τόσο του τουρισμού γενικότερα (π.χ. το Costa Navarino που αποτελεί τον πρώτο ολοκληρωμένο τουριστικό προορισμό υψηλών προδιαγραφών στην Ελλάδα και αποτελεί πόλο έλξης σε Ελλάδα και εξωτερικό), όσο και των εναλλακτικών μορφών του, όπως είναι ο αγροτουρισμός (π.χ. στην Καρδαμύλη και στη Μεσσηνιακή Μάνη έχουν δημιουργηθεί μονάδες ώστε ο αγροτουρίστας να έρθει σε επαφή με τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων). Με την εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας, επιδιώκεται η παρουσίαση του αγροτουρισμού στο θεωρητικό κομμάτι της έρευνας, από την ιστορική του εξέλιξη, το προφίλ των αγροτουριστών, μέχρι και την υπάρχουσα μορφή του στο νομό Μεσσηνίας. Παρουσιάζονται επίσης κάποιοι από τους δημοφιλέστερους προορισμούς του νομού, προκειμένου να παρουσιαστεί η ταυτότητά του όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα. Στο ερευνητικό κομμάτι, τέλος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διεξαχθείσας έρευνας, που πραγματοποιήθηκε σε καταλύματα του νομού, σχετικά με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή.

Λέξεις - κλειδιά : εναλλακτικός τουρισμός, αγροτουρισμός, αγροτουρίστας, Μεσσηνία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ. 2
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	σελ. 5
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ</u>	σελ.6
1.1. Ορισμός του τουρισμού.....	σελ.6
1.2. Ιστορική εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου.....	σελ. 7
1.3. Μαζικός και εναλλακτικός τουρισμός	σελ. 8
1.4. Μορφές εναλλακτικού τουρισμού	σελ.10
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^Ο ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ</u>	σελ.11
2.1 Ο Αγροτουρισμός και οι μορφές του.....	σελ.11
2.2 Το προφίλ του αγροτουρίστα.....	σελ.12
2.3 Οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις του Αγροτουρισμού.....	σελ.12
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^Ο Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ</u>	σελ.14
3.1 Η Ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον ελλαδικό χώρο.....	σελ. 14
3.2 . Προϋποθέσεις ανάπτυξης του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα	σελ. 15
3.3 Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στο Νομό Μεσσηνίας και οι προϋποθέσεις ανάπτυξής του.....	σελ.15
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^Ο ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ</u>	σελ.18
4.1 Παρουσίαση δημοφιλέστερων προορισμών αγροτουρισμού στο Νομό Μεσσηνίας.....	σελ.18
4.2 Μονάδες Αγροτουρισμού στο Ν.Μεσσηνίας	σελ.22
4.3 Οι προσφερόμενες υπηρεσίες αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας.....	σελ.23
4.4 Τα Μουσεία του νομού Μεσσηνίας.....	σελ.24
4.5 Οι πολιτιστικές και άλλου είδους εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στο νομό Μεσσηνίας.....	σελ.26
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^Ο ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ</u>	σελ.29
5.1 Μεθοδολογία έρευνας.....	σελ.29
5.2 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	σελ. 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	σελ.35
6.1 Συμπεράσματα σχετικά με τα είδη των εξεταζόμενων επιχειρήσεων.....	σελ.35
6.2 Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με το προφίλ των αγροτουριστών των εξεταζόμενων καταλυμάτων.....	σελ.36
6.3 Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες.....	σελ. 36
6.4 Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τα προβλήματα βιωσιμότητας και ανάπτυξης που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις.....	σελ.37
6.5. Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας.....	σελ.38
6.6 Προβλήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής των συνεντεύξεων.....	σελ.38

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 5.1.1 Οι θεματικές ενότητες των αποτελεσμάτων.....	σελ. 31
--	---------

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.3.1 Θέσης Νομού Μεσσηνίας.....	σελ.16
Πίνακας 3.3.2 Οι Δήμοι του Νομού Μεσσηνίας.....	σελ.16
Πίνακας 3.3.3. Κατανομή Εκτάσεων του Νομού Μεσσηνίας.....	σελ.17
Πίνακας 5.2.1 Παρουσίαση του προφίλ των επιχειρήσεων.....	σελ. 32
Πίνακας 5.2.2 : Το προφίλ των αγροτουριστών.....	σελ.32
Πίνακας 5.2.3. Είδος δραστηριοτήτων.....	σελ.33
Πίνακας 5.2.4. Προβλήματα σχετικά με την ανάπτυξη και την εξέλιξη του αγροτουρισμού.....	σελ.33
Πίνακας 5.2.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού και προτάσεις βελτίωσης.....	σελ. 34

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ.40
--------------------------	---------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	σελ.43
-----------------------	---------------

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

κ.ά.	και άλλα
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1. Ορισμός του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί ένα μεγάλο κομμάτι της οικονομίας και της βιώσιμης ανάπτυξης ενός κράτους. Γεγονός είναι πως η Ελλάδα αποτελεί πόλο έλξης διαφόρων τουριστικών και ταξιδιωτικών ομάδων, που την καθιστούν δημοφιλή προορισμό και μάλιστα καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια του έτους.

Από τις αρχές του 20 ου αιώνα πολλοί διεθνείς οργανισμοί, όπως για παράδειγμα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, η Διεθνής Ένωση των Επισήμων Οργανισμών Τουρισμού, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), καθώς και πολλοί άλλοι επιστήμονες, όπως οι Hunziker και Krapf, Marrotti, Jafari, Gilbert , επιδίωξαν να προσδιορίσουν το εννοιολογικό περιεχόμενο του τουρισμού.

Ο Ν. Αιγινίτης (1929), ορίζει τον τουρισμό ως την «από χώρα σε χώρα ή από τόπο σε τόπο μετάβαση ατόμων σε ομάδες ή μεμονωμένα, με σκοπό τη μικρή ή μεγάλη, όχι όμως μόνιμη, διαμονή, χωρίς άσκηση επαγγέλματος, για λόγους γενικά αναψυχής». Ο ορισμός αυτός ωστόσο, φαίνεται να στερείται των εννοιών που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων, είδη τουρισμού όπως τον επαγγελματικό ή τον εναλλακτικό τουρισμό. Αντίθετα, η Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού, τον ορίζει ως «το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές».

Οι Mill και Morrison ορίζουν ότι « ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα που σχετίζεται με την προετοιμασία και την πραγματοποίηση του ταξιδιού, την παραμονή, την επιστροφή και τις αναμνήσεις μετά από αυτό. Ακόμα περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ταξιδιωτών, που γίνονται κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, τις αγορές που πραγματοποιούνται και τις αλληλεπιδράσεις οι οποίες συμβαίνουν μεταξύ ξένων και ντόπιων, καθώς και τις επιπτώσεις που προκύπτουν».

Γεγονός είναι πάντως, πως η συνεχόμενη εξέλιξη των κοινωνιών και οι νέες προοπτικές που ανοίγονται στα τουριστικά προϊόντα, διαφοροποιούν και εμπλουτίζουν διαρκώς τον ορισμό του τουρισμού και το κοινό που ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει.

1.2. Ιστορική εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, τις τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός βιώνει μια συνεχόμενη ανάπτυξη και έχει γίνει ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς (Σταράμος Γ., 2017).

Η λέξη τουρισμός πρωτοεμφανίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα. Κατά κανόνα, το φαινόμενο του τουρισμού συνδέεται με τον ελεύθερο χρόνο, τις μετακινήσεις και τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στα πλαίσιά του.

Οι πρώτοι ταξιδιώτες, ξεκίνησαν τις μετακινήσεις τους για επαγγελματικούς λόγους. Η ανάγκη των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ διαφόρων λαών και η δημιουργία νομισμάτων για την πραγματοποίησή τους, συμβάλλουν στην πρόωπη ανάπτυξη του τουρισμού από αρχαιολογικών χρόνων (Τσάρτας Π., 1996). Οι Σουμέριοι εφευρίσκουν το νόμισμα και τη χρήση του χρήματος το 4000 π.Χ. Οι αναφορές που υπάρχουν επίσης για την εφεύρεση της ρόδας και της σφηνοειδούς γραφής, συντελούν στην ενίσχυση της άποψης ότι ήταν αυτοί που ίδρυσαν τον τουρισμό. Το εμπόριο γίνεται η αιτία για τα πρώτα ταξίδια στην Κίνα και την Ινδία. Καθοριστικός είναι και ο ρόλος των Ολυμπιακών Αγώνων στην ανάπτυξη του τουρισμού, οι οποίοι πραγματοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία και αποτελούσαν μια αθλητική αλλά και θρησκευτική εκδήλωση.

Αρκετά χρόνια αργότερα, την εποχή του Μεσαίωνα, κάνει την εμφάνισή του ο Θρησκευτικός τουρισμός, μέσα από τις Σταυροφορίες. Ταυτόχρονα, τα γεγονότα της εποχής εκείνης, που συνδέουν μάλιστα και μεγάλους φιλοσόφους της εποχής, φαίνεται να ενισχύουν σημαντικά την επαφή με νέες ηπείρους. Τα πρώτα «πρακτορεία μεταφοράς» εμφανίζονται κυρίως στη Βενετία και την Αγγλία. Οι Ενετοί γίνονται οι πρώτοι που οργανώνουν ταξίδια προς τους Αγίους Τόπους με τη μορφή ενός «οργανωμένου πακέτου τουριστικών υπηρεσιών» στο οποίο περιλαμβάνεται το ταξίδι, το φαγητό, οι μεταφορές και η διαμονή (Τσάρτας Π., 1996).

Συνεχίζοντας στην περίοδο της Αναγέννησης, τα ενδιαφέροντα και οι λόγοι της τουριστικής μετακίνησης πολλαπλασιάζονται. Οι εμπορικές εκθέσεις, πολλαπλασιάζονται σε όλη την Ευρώπη και συμβάλλουν στην ανάπτυξη του ξενοδοχειακού κλάδου στα μεγάλα αστικά κέντρα εκείνης της εποχής. Αργότερα, η μετάβαση σε άλλες πόλεις και κράτη, με στόχο την εκπαίδευση και τη μόρφωση, γίνονται απαραίτητα για τους νέους των ευκατάστατων οικογενειών. Η ανάπτυξη των ταξιδιών αυτών, οδηγεί στη διαμόρφωση οργανωμένων τουριστικών πακέτων περιλαμβάνοντας τις υπηρεσίες του ξεναγού και του συνοδού του γκρουπ (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009).

Το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά η λέξη «tourist» που αναφερόταν σε αυτούς που συμμετείχαν στο Grand Tour (ταξίδια μορφωτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος). Την περίοδο αυτή ωστόσο, τα ταξίδια ήταν αρκετά δαπανηρά, με αποτέλεσμα να αποτελούν κυρίως προνόμιο μόνο κάποιων λίγων αριστοκρατών και εισοδηματιών.

Η ανακάλυψη επίσης και η εξάπλωση του σιδηρόδρομου στην Ευρώπη (1840-1860) και η ραγδαία εξέλιξη της ναυσιπλοΐας κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, συνέβαλαν σημαντικά στην ενίσχυση του τουρισμού.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του τουρισμού διαδραμάτισε ο Thomas Cook, ο οποίος ήταν ο πρώτος που μετέφερε σιδηροδρομικώς 570 πελάτες του για ένα συνέδριο (1841) ενώ στη συνέχεια ίδρυσε το πρώτο γραφείο ταξιδιών και δημοσίευσε τον πρώτο ταξιδιωτικό οδηγό (1845) (Lickorish L., Jenkins C, Αθήνα 2004).

Σιγά σιγά, ο τουρισμός, γίνεται αναπόσπαστο τμήμα του ελεύθερου χρόνου των κοινωνιών και η ανάπτυξή του είναι ραγδαία. Δημιουργούνται βαθμιαία, πυλώνες

διάδοσης και προώθησης του τουρισμού σε κάθε κράτος, που στηρίζονται στις ταξιδιωτικές οργανώσεις και την τουριστική νομοθεσία κάθε κράτους.

Το φαινόμενο του τουρισμού, σε παγκόσμιο επίπεδο πια, αποτελεί αντικείμενο μελέτης και έρευνας, εξετάζοντας άλλοτε την ανάγκη νέων καταλυμάτων στις νέες μεταβλητές της ζήτησης, τη δημιουργία μεγάλων ταξιδιωτικών οργανισμών και άλλοτε τη συμβολή του στη διαμόρφωση των κοινωνιών (Σταράμος Γ., 2017).

1.3. Μαζικός και εναλλακτικός τουρισμός

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ 2017) έχοντας ως αποκλειστικό κριτήριο το κίνητρο του επισκέπτη κατηγοριοποιεί τον τουρισμό και τον διακρίνει σε ατομικό, μαζικό, εσωτερικό, εξωτερικό, εποχιακό, συνεχή και εναλλακτικό. Ως μαζικό, ορίζει τον τουρισμό αυτόν, που αναφέρεται σε μεγάλο πλήθος ατόμων, τα οποία κάνουν χρήση του ίδιου μεταφορικού μέσου, σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο και κινούνται, διαμένουν και ενεργούν συλλογικά. Στον αντίποδα βρίσκεται ο εναλλακτικός τουρισμός, ο οποίος αναφέρεται σε τουρίστες που εκδηλώνουν μία «αντίδραση» κατά του μαζικού τουρισμού (Σταράμος Γ., 2017).

Ο μαζικός τουρισμός, περιλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα των τουριστών, οι οποίοι αναζητούν στο ταξίδι τους κυρίως την ξεκούραση και τη διασκέδαση σε ηλιόλουστους κατά κανόνα προορισμούς. Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού, γίνεται κατά κανόνα βάσει του προτύπου του ήλιου και της θάλασσας. Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι τουρίστες που ενδιαφέρονται για μαζικό τουρισμό, απολαμβάνουν τις υπηρεσίες των ξενοδοχείων, καθώς και κάθε άλλου είδους υπηρεσία που τους προσφέρεται στα πλαίσια των οργανωμένων διακοπών. Κύριο αντικείμενο του μαζικού τουρισμού, αποτελεί ο ήλιος και η θάλασσα, ενώ η απόλαυση των διακοπών χαρακτηρίζεται ως παθητική, αφού οι τουρίστες δεν ασχολούνται συνήθως με άλλου είδους δραστηριότητες, πέραν των διακοπών στη θάλασσα. (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009).

Χαρακτηριστικό είναι δε, πως στη διεθνή τουριστική «φιλοσοφία», μιλούν για το μαζικό τουρισμό με τα τέσσερα “S” Δηλαδή, Sun, Sea, Sand, Service. Που σημαίνουν αντίστοιχα, ήλιος, θάλασσα, αμμουδιά και υπηρεσίες (Λογοθέτης, 1988).

Μέσα στα χρόνια, το συγκεκριμένο είδος τουρισμού, αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε με εκθετικό ρυθμό. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες, εξελισσόταν διαρκώς, σε συνάρτηση πάντα με τις απαιτήσεις των επισκεπτών. Η εξέλιξη του συγκεκριμένου είδους τουρισμού επηρεάστηκε επίσης και από άλλους παράγοντες όπως:

- Την κατάσταση της συνεχούς ειρήνης, βάση της οποίας κατάφεραν πολλές χώρες να διατηρήσουν μια πολιτική και οικονομική σταθερότητα. (Τσάρτας, 1996).
- Τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, τη σημαντική βελτίωση των μέσων μαζικής μεταφοράς, οδηγώντας στην εκμηδένιση των αποστάσεων (Ηγουμενάκης, 2000)

- Τη δημιουργία περισσότερου ελεύθερου χρόνου για το άτομο, έπειτα από μια διαδικασία κοινωνικής ζύμωσης σε παγκόσμιο επίπεδο, η οποία προκάλεσε την υιοθέτηση μέτρων βελτίωσης του κοινωνικού κράτους (Τσάρτας, 1996).
- Τη δημιουργία μεγάλων οργανισμών ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος, σε παγκόσμιο επίπεδο, οι οποίοι προώθησαν την παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών, στα πλαίσια του ανταγωνισμού (Βαρβαρέσος, 2000).

Στον αντίποδα, βρίσκεται η μορφή του εναλλακτικού τουρισμού. Αυτό το είδος του τουρισμού, περιλαμβάνει δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με τον ιδιαίτερο φυσικό πλούτο μιας περιοχής, τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της, ενώ συνδέεται επίσης και με στοιχεία περιπέτειας. (Καλδής και συν., 2001).

Ο εναλλακτικός τουρισμός (alternative tourism), σχετίζεται με μια ομάδα διαφορετικών μορφών τουρισμού, όπου κύριο χαρακτηριστικό της είναι η αναζήτηση ενός διαφορετικού τρόπου διακοπών, συνδεδεμένο με την προστασία της κουλτούρας σε τοπικό επίπεδο, την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την αναζήτηση εν γένει νέων αξιών και νέου τρόπου ζωής (Χατζηβγέρης, 2003).

Ο μαζικός τουρισμός επιδιώκει την πρόσκαιρη αύξηση των εισοδημάτων και είναι ένα είδος τουρισμού που κατά κανόνα προσεγγίζεται από τις περισσότερες κοσμικές περιοχές. Στην Ελλάδα μάλιστα, οι περισσότερες τουριστικές περιοχές και κυρίως οι νησιωτικές, στήριξαν την οικονομική τους ανάπτυξη, στο σύστημα του οργανωμένου μαζικού τουρισμού, επιδιώκοντας εύκολο και γρήγορο κέρδος, με αποτέλεσμα να υποβαθμιστεί το ίδιο το τουριστικό προϊόν και να στραφεί έτσι η ομάδα των τουριστών, σε άλλα είδη τουρισμού (Χατζηβγέρης, 2003).

Η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι ένα φαινόμενο ιδιαίτερης σημασίας τα τελευταία χρόνια κι αυτό γιατί η αύξηση των προορισμών που στηρίζουν διάφορες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, είναι πλέον γεγονός (www.in.gr).

1.4. Μορφές εναλλακτικού τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός σύμφωνα με τον Τσάρτα (1996), μπορεί να κατηγοριοποιηθεί στις παρακάτω μορφές: Θεραπευτικός Τουρισμός, Συνεδριακός Τουρισμός, Θαλάσσιος Τουρισμός, Οικοτουρισμός, Ορεινός Τουρισμός, Τουρισμός Περιπέτειας, Χειμερινός Τουρισμός, Πολιτιστικός Τουρισμός, Αθλητικός Τουρισμός, Αγροτουρισμός (Τσάρτας, 1996).

Ο Θεραπευτικός Τουρισμός, είναι αυτός κατά την διάρκεια του οποίου οι τουρίστες κάνουν χρήση διαφόρων προγραμμάτων υγείας ή συμμετέχουν απλώς σε προγράμματα που ενημερώνουν σχετικά με την υγεία και την θεραπεία. Είναι μια μορφή τουρισμού που συναντάται καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου και απευθύνεται σε επιλεκτικές ομάδες τουριστών (Τσάρτας, 1996).

Ο κλάδος του τουρισμού της υγείας, αποτελεί πια μια σύγχρονη μορφή τουρισμού, που απαντάται αρκετά συχνά και προσελκύει μεγάλα κεφάλαια επενδύσεων (Σφακιανάκης, 2000).

Ο Συνεδριακός Τουρισμός, συναντάται κυρίως τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι ο μικρός βαθμός εποχικότητας (Dower M, 2002). Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η συμμετοχή σε κάποιο συνέδριο, αλλά ταυτόχρονα δημιουργείται και ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών στη χώρα προορισμού (Chacko & Fenich, 2000). Άλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό του, είναι η προσέλκυση, κυρίως, επισκεπτών υψηλού εισοδηματικού και πολιτιστικού επιπέδου, με αποτέλεσμα να αυξάνεται σημαντικά το οικονομικό όφελος που προκύπτει (Dower, 2002).

Ο θαλάσσιος τουρισμός σύμφωνα με τον Ηγουμενάκη (2000), ορίζεται ως η μορφή που περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα που σχετίζεται με την παροχή υπηρεσιών στο θαλάσσιο χώρο. Απευθύνεται κυρίως σε τουρίστες υψηλών εισοδημάτων και περιλαμβάνει τις κρουαζιέρες, τις περιηγήσεις με σκάφη, δραστηριότητες όπως το θαλάσσιο σκι, η ιστιοσανίδα, οι καταδύσεις κ.α. (Βελισσαρίου Ε., 2000.).

Ο οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση. Ταυτόχρονα, συμβάλλει στην προστασία της και διοχετεύει οικονομικούς πόρους στις προστατευόμενες περιοχές. Είναι συνήθως οργανωμένος σε μικρές ομάδες και αφορά μικρές, τοπικές επιχειρήσεις (Κομίλης, 2001).

Ο τουρισμός περιπέτειας αφορά το σύνολο των δραστηριοτήτων που έντονες και περιπετειώδης, ενώ συναντάται κυρίως σε ορεινές περιοχές (Γκούβης και συν., 2001). Κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες είναι η πεζοπορία, η πλεύση σε ποταμό με σχεδία (rafting), η αναρρίχηση, η ορειβασία κ.α.

Ο χειμερινός τουρισμός, αναφέρεται σε δραστηριότητες οι οποίες πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Αφορά κυρίως δραστηριότητες σε ορεινές περιοχές και προϋποθέτει την ύπαρξη χιονιού (Σφακιανάκης, 2000).

Ο πολιτιστικός τουρισμός, περιλαμβάνει την γνωριμία των τουριστών με τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις, την ιδιαίτερη λαογραφική τέχνη κ.α, του τόπου. (Richards and Wilson, 2006). Σημαντικό κομμάτι αυτής της ιδιαίτερης μορφής τουρισμού αποτελεί η ύπαρξη μνημείων, μουσείων, πολιτιστικών κέντρων, αντικειμένων τέχνης, και πολιτιστικών εκδηλώσεων (Τσάρτας, 1996).

Ο Αθλητικός Τουρισμός, περιλαμβάνει όλες τις μορφές ενεργητικής ή παθητικής ανάμιξης σε αθλητικές δραστηριότητες, όπου η συμμετοχή είναι τυχαία ή οργανωμένη και γίνεται μακριά από τον τόπο διαμονής και εργασίας (Getz, 1994).

Σε αυτή τη μορφή τουρισμού συγκαταλέγονται διοργανώσεις αθλητικών γεγονότων όπως, οι Ολυμπιακοί / Παραολυμπιακοί Αγώνες και το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου. Η διοργάνωση γεγονότων τέτοιου μεγέθους προτρέπει μια χώρα να κάνει και βελτιώσεις των υποδομών της, όπως για παράδειγμα του συστήματος μεταφορών και καθαρισμού (Τερζάκης, 2007).

Τέλος, μεγάλο μέρος του εναλλακτικού τουρισμού καταλαμβάνει και ο αγροτουρισμός, ο οποίος αποτελεί και το βασικό θεματικό άξονα της παρούσας εργασίας και για το λόγο αυτό θα αναλυθεί και θα περιγραφεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 Ο Αγροτουρισμός και οι μορφές του

Σύμφωνα με τον ΕΟΤ (Αποστολόπουλος κ.α., 2001) αγροτουρισμός είναι: «*Η τουριστική εκείνη δραστηριότητα, που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό από τους απασχολούμενους κυρίως στην γεωργία, σε μικρές μονάδες οικογενειακής, ή συνεταιριστικής μορφής, με στόχο τη δημιουργία συμπληρωματικού εισοδήματος στον τοπικό πληθυσμό, τόσο από την ενοικίαση των καταλυμάτων τους στους τουρίστες, όσο και από την τροφοδοσία αυτών με προϊόντα τοπικής παραγωγής καθώς επίσης και προϊόντων συναφών δραστηριοτήτων (χειροτεχνίας-οικοτεχνίας)*».

Είναι ένα από τα πολλά είδη του εναλλακτικού τουρισμού, που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και συνδέεται με τον Τουρισμό της Υπαίθρου. Περιλαμβάνει κυρίως δραστηριότητες που συνδέονται με τις αγροτικές ασχολίες, την παραδοσιακή κουζίνα και τα προϊόντα της περιοχής, καθώς και με το πολιτιστικό περιβάλλον της αγροτικής περιοχής. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του, είναι η ενσωμάτωσή του στις τοπικές κοινωνίες και η αλληλεπίδρασή του με την κύρια απασχόληση των κατοίκων, των περιοχών αυτών, σε οτιδήποτε αφορά τον πρωτογενή τομέα. Μπορεί να συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών αυτών, βοηθώντας έτσι και τους μόνιμους κατοίκους της περιοχής (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

Ο διαχωρισμός του Αγροτουρισμού μπορεί να γίνει βάσει δύο γενικών κατηγοριών που αφορούν τη δραστηριοποίηση των αγροτουριστών. Τον αμιγή αγροτουρισμό και τον σύνθετο αγροτουρισμό.

- Ο **αμιγής αγροτουρισμός**, περιλαμβάνει δραστηριότητες σχετικές με τον τρύγο, τον θερισμό, τη φροντίδα των ζώων κ.ά, αλλά και δραστηριότητες ψυχαγωγικού περιεχομένου, όπως ιππασία, ψάρεμα κ.ά.
- Ο **σύνθετος αγροτουρισμός**, περιλαμβάνει εκτός των δραστηριοτήτων του κλασσικού αγροτουρισμού και ασχολίες σχετικές με αθλητισμό, θρησκεία κ.ά. (Λογοθέτης, 1988).

Σύμφωνα τώρα με το είδος των καταλυμάτων, ο Αγροτουρισμός διακρίνεται σε παραδοσιακό, σύγχρονο, συνεταιριστικό και αριστοκρατικό (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011) . Στον παραδοσιακό η διαμονή γίνεται σε παραδοσιακό αγρόκτημα, στον σύγχρονο σε ξενοδοχείο ή κάποιο ξενώνα, στον συνεταιριστικό σε καταλύματα αγροτικών συνεταιρισμών και στον αριστοκρατικό σε ξενοδοχεία πολυτελείας.

Στη διεθνή μάλιστα βιβλιογραφία, οι πιο γνωστές μορφές του είναι ο Οικο-αγροτουρισμός (που συνδυάζει στοιχεία του αγροτουρισμού και του οικοτουρισμού), οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, ο αγροτουρισμός από εθελοντές, η διαμονή σε

αγροκτήματα και η διαμονή σε μικρά καταλύματα (Bed and Breakfast) η οποία είναι και η πιο διαδεδομένη στη χώρα μας (Ανδριώτης, 2008)

Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού, είναι φαινόμενο αρκετά πρόσφατο. Το φυσικό και γεωγραφικό της περιβάλλον ωστόσο, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη ποικιλομορφία της, συνθέτουν έναν προορισμό ιδανικό για τον αγροτουρίστα (Βενετσανοπούλου, 2006).

2.2 Το προφίλ του αγροτουρίστα

Οι αγροτουρίστες είναι συνήθως άνθρωποι με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και ως επί το πλείστον εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους για τον αγροτουρισμό, στην προσπάθειά τους να συνδυάσουν την άσκηση, σε σωματικό και πνευματικό επίπεδο, με την ανάγκη τους για διακοπές. Τα άτομα αυτά, αναζητούν συνήθως καταλύματα που μπορούν να συνδυάσουν την ποιότητα και την ηρεμία, μαζί με την καινοτομία (Wood and House, 1991).

Άλλο ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των ατόμων που επιλέγουν τον αγροτουρισμό, είναι η οικολογική τους συνείδηση και μάλιστα τις περισσότερες φορές είναι αρκετά έντονη και η διάθεση για μόρφωση τόσο πολιτιστική αλλά και γεωγραφική (Γκούβης κ.συν., 2003). Προτιμούν, και γι' αυτόν τον λόγο επιλέγουν, τις διακοπές που θα τους προσφέρουν ηρεμία, ενώ συνάμα θα έρθουν σε επαφή με νέες εμπειρίες (Ανδριώτης, 2007).

Οι αγροτουρίστες προέρχονται από όλες σχεδόν τις ηλικιακές ομάδες. Τα πιο νεαρά άτομα, εστιάζουν συνήθως το ενδιαφέρον τους σε δραστηριότητες που απαιτούν έντονη σωματική άσκηση, όπως είναι τα σπορ περιπέτειας, ενώ οι μεγαλύτεροι ηλικιακά εστιάζουν στο συνδυασμό δραστηριοτήτων που θα μπορέσουν να τους προσφέρουν μια πιο ήρεμη διαμονή (Anthoroulou et al. 2000). Απαντάται δε συχνά και ο συνδυασμός περισσότερων ειδών εναλλακτικού τουρισμού από αγροτουρίστες, όπως είναι ο θεραπευτικός και ο θρησκευτικός τουρισμός (Καλυκάκης Δημήτριος, 2010, Διπλωματική Εργασία).

2.3 Οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις του Αγροτουρισμού

Η ανάπτυξη και η εξέλιξη, κάθε είδους τουρισμού σε μια χώρα, συμβάλλει αδιαμφισβήτητα στη διαμόρφωση ορισμένων παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά τη σύσταση των τοπικών κοινωνιών μιας περιοχής. Ο αγροτουρισμός ειδικά, δεδομένου ότι αναπτύσσεται σε πλήρη αλληλεπίδραση με το τοπικό φυσικό περιβάλλον αλλά και τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων μιας περιοχής, επηρεάζει άμεσα τον τρόπο ανάπτυξης της περιοχής αυτής <http://www.mintour.gov.gr/Investments/Espa/Administrationservice/enalaktikostourismos>

Μελετώντας τις επιπτώσεις του αγροτουρισμού, γίνεται ευκόλως αντιληπτό πως αυτές είναι κατά βάση θετικές, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως δεν υπάρχουν και αντίστοιχες αρνητικές.

Βασικό πλεονέκτημα του αγροτουρισμού, είναι η οικονομική ενίσχυση της περιοχής όπου αναπτύσσεται. Μάλιστα, η οικονομική αλλά και η κοινωνική ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών, αποτελεί έναν από τους πιο βασικούς στόχους του αγροτουρισμού (Rural Development Commission, 1996). Ενισχύεται λοιπόν, η βιωσιμότητα της τοπικής επιχειρηματικότητας, αφού η περιοχή γίνεται πια τόπος έλξης τουριστών. Κατ' επέκταση, δημιουργούνται νέες μονάδες ξενοδοχείων, καταλύματα, εστιατόρια κ.ά., ενώ παράλληλα προωθείται και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (PA Cambridge Economic Consultants, 1987). Σημαντική είναι επίσης η συμβολή του και σε περιβαλλοντολογικό επίπεδο, αφού δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην προστασία του, αλλά και στην ανάπτυξη των υποδομών της περιοχής, όπως και στη βελτίωση των παροχών υπηρεσιών υγείας.

Οι επιπτώσεις του αγροτουρισμού ωστόσο, δεν είναι μόνο θετικές. Παρατηρείται για παράδειγμα πολύ συχνά, αύξηση των τιμών στις προσφερόμενες κατοικίες, λόγω της μεγάλης ανάπτυξης και αναβάθμισης της περιοχής, συνεπεία της ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Ευνοείται επίσης το καθεστώς της ημιαπασχόλησης και της αδήλωτης εργασίας, ενώ δεν είναι σπάνια και τα φαινόμενα ηχορύπανσης της περιοχής, λόγω της αύξησης του θορύβου που παρατηρείται. Τέλος, στα αρνητικά του αγροτουρισμού, περιλαμβάνεται και η διατάραξη των εθίμων και των συνηθειών μιας περιοχής, λόγω της εισαγωγής έτερων ιδεών και πολιτιστικών συνηθειών προερχόμενες από άλλες χώρες (Rural Development Commission, 1996).

Απαιτείται λοιπόν η συμβολή της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας, προκειμένου να επικρατήσει η θετική επιρροή του αγροτουρισμού, έτσι ώστε να είναι επιτυχής. Η τοπική κοινωνία θα πρέπει να θέσει τις βάσεις για την ανάπτυξή του, θέτοντας τα κατάλληλα όρια (Rural Development Commission, 1996).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ.

3.1 Η Ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον ελλαδικό χώρο.

Η ανάπτυξη των διαφόρων μορφών του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα, είναι ένα σχετικά σύγχρονο φαινόμενο. Ιδιαίτερα ο αγροτικός τουρισμός, άρχισε να αναπτύσσεται περισσότερο τα τελευταία χρόνια και βρίσκεται ακόμη υπό διαμόρφωση (Kizos and Iosifides, 2007).

Στην Ελλάδα αλλά και γενικά στις Μεσογειακές χώρες, ο αγροτουρισμός εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80, σε διαφορετική ωστόσο μορφή (Τσάρτας και Θανοπούλου, 1994). Η αρχική του προσέγγιση, εστίασε στις δυνατότητες που θα μπορούσε να προσφέρει η ανάπτυξή του, στην αναγέννηση του αγροτικού χώρου της περιφέρειας. Θεωρήθηκε μάλιστα ως μία εναλλακτική λύση στα προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής φύσεως, κάποιων περιοχών της χώρας, για τις οποίες ο πρωτογενής τομέας θεωρείται η κύρια, αν όχι η μόνη, πηγή εισοδήματος (Ιακωβίδου, 1999).

Το πρώτο έναυσμα για την αξιοποίηση των περιοχών αγροτουριστικού ενδιαφέροντος στη χώρα μας, ήταν η παρουσίαση και η εφαρμογή του προγράμματος για την αξιοποίηση και τη διάσωση των παραδοσιακών οικισμών της. Το πρόγραμμα ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 1975, κατόπιν πρωτοβουλίας του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), ενώ αργότερα συγχρηματοδοτήθηκε από τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (Μ.Ο.Π.) (Αγροτουριστική Α.Ε., 2003). Μάλιστα, περί το 1983, το Υπουργείο Γεωργίας, ως παράλληλη δράση των Μ.Ο.Π., χορήγησε επιδοτήσεις για την δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων (Υπουργείο Γεωργίας, 2000). Μολαταύτα, η ουσιαστική του άνθιση, παρατηρείται στις αρχές της δεκαετίας του '90. Την περίοδο εκείνη, δόθηκε μεγαλύτερη ώθηση στη δημιουργία αγροτουριστικών επιχειρήσεων μέσω του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, με τον Κανονισμό 2328/91 (Τσάρτας και Θανοπούλου, 1994). Παράλληλα, εμφανίστηκαν και άλλα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα οποία προώθησαν την ανάπτυξη και τη δημιουργία αγροτουριστικών μονάδων, όμως ιδιαίτερα σημαντικό ήταν το πρόγραμμα χρηματοδότησης μέσω της πρωτοβουλίας LEADER, με το οποίο στηρίχθηκαν ιδιαίτερα οι ορεινές και οι οικονομικά μειονεκτικές περιοχές της χώρας.

Σήμερα, αυξάνεται διαρκώς ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνται στον τομέα των αγροτουριστικών μονάδων, ενώ παράλληλα παρατηρείται αύξηση στη δημιουργία των παραδοσιακών τουριστικών καταλυμάτων.

3.2 . Προϋποθέσεις ανάπτυξης του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα

Αξίζει να αναφερθεί πως στην Ελλάδα προσδιορίστηκε, επισήμως, για πρώτη φορά η έννοια του αγροτουρισμού μόλις το 2014. Το άρθρο 28 του Ν. 4276/2014 (ΦΕΚ 155/Α) ορίζει τον αγροτουρισμό ως «η ειδική μορφή τουρισμού υπαίθρου η οποία αφορά την παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εγκαταστάσεις, οι οποίες προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή, όπως και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου». (Τσάρτας Π., Μοίρα Π., Λαγός Δ., Σταμπουλής Γ., Μπάρλας Α., 2014).

Είναι γεγονός πως, η ανάπτυξη του αγροτουρισμού προϋποθέτει την ύπαρξη κάποιων χαρακτηριστικών. Επομένως, γίνεται ευκόλως κατανοητό πως δεν είναι δυνατή η ανάπτυξή του σε κάθε περιοχή (Κουτσούρης,1998).

Προκειμένου να μπορέσει λοιπόν ο αγροτουρισμός να εξελιχθεί στην Ελλάδα, είναι απαραίτητη η ανάληψη κάποιων μέτρων και πρωτοβουλιών όπως :

- Αρχικά, η καταγραφή του φυσικού πλούτου της χώρας και η παρουσίαση των ήδη υφιστάμενων αγροτουριστικών περιοχών
- Προώθηση και διαφήμιση του αγροτουρισμού, καθώς και η παρουσίαση της συμπληρωματικής οικονομικής ενίσχυσης που μπορεί να προσφέρει.
- Η δημιουργία κατάλληλων υποδομών, ώστε να είναι εύκολη η πρόσβαση των επισκεπτών
- Η ενεργοποίηση των τοπικών φορέων
- Η προσπάθεια ικανοποίησης των αναγκών διαμονής των επισκεπτών και η προώθηση μέτρων για τη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών
- Η καλή συνεργασία των κατοίκων της περιοχής με τους τοπικούς φορείς, προκειμένου να εφαρμόζονται οι απαιτούμενες αλλαγές.
- Να δοθεί προτεραιότητα στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε ορεινές και γενικά σε περιοχές που μειονεκτούν
- Δημιουργία κανονισμών και η ανάληψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος. (Κουτσούρης,1998).

3.3 Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στο Νομό Μεσσηνίας και οι προϋποθέσεις ανάπτυξής του.

Ο νομός Μεσσηνίας, βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της Πελοποννήσου και συνορεύει βόρεια με το νομό Ηλείας, βόρεια και ανατολικά με το νομό Αρκαδίας, ανατολικά με το νομό Λακωνίας, ενώ στο δυτικό του και στο νότιο μέρος του βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος και το Μεσσηνιακό κόλπο αντίστοιχα. Στο νομό Μεσσηνίας ανήκουν επίσης και τα νησιά Σαπιέντζα, Αγία Μαριανή, Σχίζα, Αρνάτσι, Πετρόκαβος, Βενέτικο (σύμπλεγμα Οινουσσών), καθώς και η Σφακτηρία και η Πρώτη. Είναι ο τέταρτος σε μέγεθος νομός της Πελοποννήσου, με έκταση 2.291

τετραγωνικών χιλιομέτρων και χωρίζεται σε 6 Καλλικρατικούς Δήμους. Το Δήμο Καλαμάτας, το Δήμο Μεσσήνης, το Δήμο Πύλου- Νέστορος, το Δήμο Τριφυλίας, το Δήμο Οιχαλίας και το Δήμο Δυτικής Μάνης. (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16092>)

Πίνακας 3.3.1. Θέσης Νομού Μεσσηνίας.

Πίνακας 3.3.2 . Οι Δήμοι του Νομού Μεσσηνίας.

Ο Νομός Μεσσηνίας, παρουσιάζει ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Αυτό συμβαίνει γιατί, ενώ πρόκειται ουσιαστικά για έναν παράκτιο νομό, είναι ιδιαίτερη η παρουσία ωστόσο και αρκετών ορεινών τμημάτων.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία που αφορούν στο είδος των εκτάσεων που καλύπτουν τον Νομό.

Πίνακας 3.3.3. Κατανομή Εκτάσεων του Νομού Μεσσηνίας.

	Ορεινές Περιοχές	Ημιορεινές Περιοχές	Πεδινές Περιοχές
Έκταση Km ²	1.115	785	1088
Έκταση %	40,17	25,9	33,9

Πηγή (Μαντάγαρης, 2008)

Οι ορεινές περιοχές του νομού συναντώνται πιο έντονα στο βόρειο και το ανατολικό τμήμα του. Εκεί βρίσκονται τα όρη, Λύκαιο, Τετράζιο ή Νόμια και ο Ταύγετος. Στο δυτικό και νοτιότερο τμήμα του νομού, συναντούνται το όρος Λυκόδημος και όρη της Κυπαρισσίας, ενώ στο κέντρο του νομού υπάρχουν κυρίως μεγάλες πεδινές εκτάσεις.

Το κλίμα του νομού χαρακτηρίζεται ασθενές Μεσογειακό (εύκρατο) έως υποτροπικό, με ήπιους χειμώνες και εκτεταμένα, θερμά καλοκαίρια (<http://www.hnms.gr/emv/el/>) και ευνοούνται ιδιαίτερα οι καλλιέργειες της ελιάς.

Οι αγροτουρίστες που επισκέπτονται τον νομό Μεσσηνίας, μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε αγροτικές δραστηριότητες που αφορούν την εξαγωγή του μελιού, την παραγωγή του ελαιολάδου, τη συγκομιδή και την αποξήρανση της σταφίδας κ.ά.

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας, μπορεί να προσφέρει πολλά οφέλη, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ο γεωφυσικός πλούτος του νομού είναι ικανός να προσφέρει διάφορες ευκαιρίες γνωριμίας με το φυσικό περιβάλλον του νομού και τις τοπικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, προκειμένου να υπάρχει εξέλιξη στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας, είναι απαραίτητη η σωστή ενημέρωση των αγροτών σχετικά με τα προγράμματα που περιλαμβάνουν δράσεις γύρω από τον αγροτουρισμό. Σύμφωνα με μελέτες που έχουν γίνει, ο κυριότερος λόγος αποτυχίας του αγροτουρισμού είναι η ελλιπής ενημέρωση που υπάρχει γύρω από το θέμα (Ηλιοπούλου Δήμητρα, 2015). Η γνωριμία επίσης των διαφόρων υπηρεσιών που προσφέρονται μέσω του αγροτουρισμού, είναι άλλος ένας τρόπος που θα μπορούσε να συμβάλλει στην ανάπτυξή του και η σωστή διαφήμιση θεωρείται απαραίτητη.

Τέλος, η βελτίωση των ήδη υφιστάμενων υποδομών αλλά και η δημιουργία νέων καταλληλότερων υποδομών, είναι άλλη μία απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

4.1 Παρουσίαση δημοφιλέστερων προορισμών αγροτουρισμού στο Νομό Μεσσηνίας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και προηγουμένως, ο νομός Μεσσηνίας βρίσκεται στο νοτιότερο τμήμα της Πελοποννήσου. Η πρόσβαση στις διάφορες περιοχές του νομού μπορεί να γίνει είτε μέσω του οδικού της δικτύου, είτε αεροπορικά αλλά και μέσω θαλάσσιων μετακινήσεων από το λιμάνι της Καλαμάτας. Αναλυτικότερα οι υποδομές που παρουσιάζονται μέσω της ιστοσελίδας του Επιμελητηρίου της Μεσσηνίας είναι οι εξής :

Οδικό δίκτυο: Το οδικό δίκτυο του Νομού Μεσσηνίας, συνδέει τις διάφορες πόλεις του με την Αθήνα, μέσω της Νέας Εθνικής Οδού Αθήνας-Τρίπολης- Καλαμάτας. Η διάρκεια της διαδρομής αυτής υπολογίζεται περίπου στις δύομιση ώρες, ενώ από την Τρίπολη μέχρι την Καλαμάτα, το ταξίδι διαρκεί περίπου μιάμιση ώρα.

Αεροδρόμιο: Η Καλαμάτα, η οποία είναι και η Πρωτεύουσα του Νομού, διαθέτει αεροδρόμιο, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση εννέα χιλιομέτρων από την πόλη και μάλιστα δυτικά αυτής. Οι πτήσεις που πραγματοποιούνται συνδέουν το Νομό με τις πόλεις Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ηράκλειο και Αλεξανδρούπολη, ενώ κατά τις περιόδους της καλοκαιρινής σεζόν, πραγματοποιούνται και πτήσεις από και προς την Αγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Αυστρία, τη Ρωσία και τη Σουηδία.

Λιμάνι: Το δημοφιλέστερο λιμάνι του νομού, βρίσκεται στην Καλαμάτα. Από το λιμάνι αυτό, εκτελούνται διάφορα δρομολόγια, συνδέοντας την πόλη με κοντινές παραλίες, προσφέροντας έτσι τη δυνατότητα στους τουρίστες της περιοχής να γνωρίσουν και τις παράκτιες πλευρές της Μεσσηνίας. Μεταξύ των δρομολογίων, σημαντικό είναι επίσης και αυτό που συνδέει την πόλη με αυτή των Χανίων.

Συγκοινωνίες: Μεταξύ των διαφόρων μέσων μεταφοράς, το συνηθέστερο είναι αυτό του ΚΤΕΛ του νομού. Μέσω του ΚΤΕΛ, δίνεται οι δυνατότητα στους επισκέπτες να γνωρίσουν μεγάλη πληθώρα των περιοχών του νομού αλλά και ολόκληρης της Πελοποννήσου. Αξιοσημείωτο είναι επίσης, πως τα τελευταία χρόνια ξεκίνησαν να οργανώνονται και δρομολόγια με μακρινούς προορισμούς όπως αυτοί των πόλεων της Θεσσαλονίκης και αυτής των Ιωαννίνων.

Στην πρωτεύουσα: Στην πρωτεύουσα του νομού, την Καλαμάτα, λειτουργεί δίκτυο αστικών συγκοινωνιών, προσφέροντας τη δυνατότητα, σε όποιον το επιθυμεί, να μεταβεί σε προορισμούς που βρίσκονται σε όλη την έκταση της πόλης, χωρίς να είναι απαραίτητη η χρήση αυτοκινήτου. Σημαντικό είναι επίσης και το μεγάλο δίκτυο ποδηλατοδρόμων που ξεκίνησε να αναπτύσσεται στην πόλη, διευκολύνοντας την πρόσβαση στην παραλία και χαρίζοντας διασκέδαση στους φίλους του ποδηλάτου.

Επιστήμες: Η πόλη της Καλαμάτας, συγκεντρώνει αρκετούς φοιτητές, καθώς

εδρεύουν σε αυτήν τμήματα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ενώ διαθέτει και τμήματα του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πελοποννήσου. Τέλος, η πόλη διαθέτει μεταξύ άλλων και υποδομές κατάλληλες για τη διεξαγωγή επιστημονικών σεμιναρίων και συνεδρίων, όπου θα μπορούσε να φιλοξενηθεί μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων. (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=201&articleid=16529>)

Οι περιοχές ανάπτυξης του Αγροτουρισμού στη Μεσσηνία, συγκεντρώνονται κυρίως σε ορεινές περιοχές αλλά όχι μόνο. Οι δημοφιλέστεροι προορισμοί, όπως ορίζονται μέσα από την ιστοσελίδα του Επιμελητηρίου Μεσσηνίας, είναι η Κορώνη, το Πολύμνιο, η Καρδαμύλη, ο Άγιος Νικόλαος, η Στούπα, η Πύλος, η Μάνη και η Καλαμάτα.

Πιο συγκεκριμένα, η **Καλαμάτα**, η οποία είναι και η έδρα του νομού Μεσσηνίας, καθώς επίσης και η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του νομού, αποτελεί πόλο έλξης τουριστών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Πρόκειται για μία παραλιακή πόλη, η οποία είναι ταυτόχρονα χτισμένη στις παρυφές του Ταυγέτου. Το γεγονός αυτό, της προσδίδει τουριστικό ενδιαφέρον τόσο κατά τους θερινούς όσο και κατά τους χειμερινούς μήνες. Η πόλη παρουσιάζει μία ποικιλία χαρακτηριστικών που μπορούν να ευχαριστήσουν κάθε επισκέπτη. Όσοι είναι λάτρεις των τεχνών, θα βρουν τακτικές πολιτιστικές διοργανώσεις, ενώ όσοι προτιμούν την επαφή με τη φύση, έχουν την δυνατότητα να κάνουν πεζοπορία στο βουνό. Μέσα από τα μουσεία, παρουσιάζεται πλήρως η ιστορία της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής της Μεσσηνίας, ενώ οι λαογραφικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι αναβιώνουν συχνά πολλά από τα τοπικά έθιμα. (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=201&articleid=16529>)

Καλαμάτα

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16091#>

Η Πύλος, ιστορικά γνωστή παλαιότερα και με την ενετική-ιταλική ονομασία ως **Ναβαρίνο** ή **Ναυαρίνο**, είναι παραθαλάσσια κωμόπολη, η οποία υπάγεται διοικητικά στον Δήμο Πύλου - Νέστορος και βρίσκεται στα δυτικά του Νομού Μεσσηνίας, ενώ ως το 2010, αποτελούσε έδρα του ομώνυμου Δήμου.

Στην πόλη της Πύλου και των γύρω περιοχών, βρίσκονται αξιοθέατα που προσελκύουν μεγάλο αριθμό τουριστών. Δημοφιλή και ιδιαίτερα γνωστά αξιοθέατα είναι και το παλάτι του Νέστορα, κοντά στη Χώρα, καθώς επίσης και τα κάστρα και τα παλάτια στην Ίκλαινα, το παλιό υδραγωγείο, τις νησίδες Τσιχλιμπαμπά ή Φανάρι και Χελωνήσι ή Χελωνάκι όπου υπάρχουν τα μνημεία για τους Γάλλους κι Άγγλους πεσόντες της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου. Τέλος, κοντά στην Πύλο βρίσκονται και οι φημισμένες παραλίες της Βοϊδοκοιλιάς και της Γιάλοβας, καθώς επίσης και ο βιότοπος της Γιάλοβας.

(<https://enallaktikos-tourismos-messinia.weebly.com/omicroniotakappaomicrontauomicronupsilonnrhoiotasigmamu972sigmaf.html>)

Πύλος

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16092>

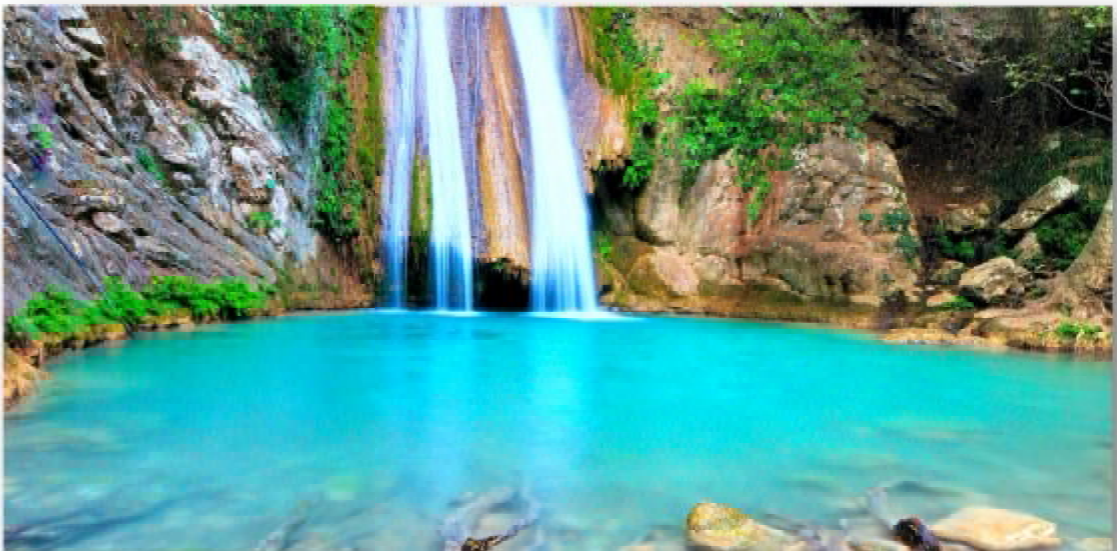
Η **Κορώνη**, είναι μία από τους δημοφιλέστερους προορισμούς του νομού. Πρόκειται για παραλιακή πόλη η οποία απέχει 52 χλμ. από την Καλαμάτα και είναι ιδιαίτερος γνωστή για το βενετσιάνικο κάστρο της.
(<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles>)

Κορώνη

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16091#>

Το **Πολυλίμνιο**, βρίσκεται στην περιοχή της Μεσσήνης, στη μέση του δρόμου Μεσσήνης- Πύλου, κοντά στο χωριό Καζαρμά και αποτελεί έναν από τους κυριότερους προορισμούς για τους επισκέπτες που ανήκουν στις ομάδες των τουριστών εναλλακτικού τουρισμού. Ανάμεσα σε περιοχές πυκνής βλάστησης, κρύβεται ένα σύμπλεγμα λιμνών, οι οποίες λόγω ανισότητας του εδάφους, διαμορφώνουν καταρράκτες. Πρόκειται για το φαράγγι του Πολυλίμνιου, έναν ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις της φύσης.

Πολυλίμνιο

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16577>

Η **Καρδαμύλη** τέλος, είναι ένας από τους προτεινόμενους και δημοφιλέστερους προορισμούς, σύμφωνα με το Επιμελητήριο Μεσσηνίας. Βρίσκεται στην περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης και συνδυάζει το βουνό με τη θάλασσα. «Η Καρδαμύλη, διατηρώντας τον παραδοσιακό της χαρακτήρα, διαθέτει επαρκή υποδομή για διαμονή και διασκέδαση. Τα πετρόχτιστα σπίτια της με τις κεραμιδοσκεπές, μέσα στο πράσινο τοπίο, αναδεικνύουν το μανιάτικο τρόπο ζωής. Η ιστορία της περιοχής φαίνεται κι από την ύπαρξη των μανιάτικων Πύργων. Επίσης, από την Καρδαμύλη ξεκινά το φαράγγι του Βυρού, που είναι ιδανικό για πεζοπορία και εξερεύνηση στη φύση. Το χωριό της Καρδαμύλης, με τις μικρές οικογενειακές ταβέρνες, τα καταστήματα με παραδοσιακά προϊόντα και τις αυλές με ελιές και κυπαρίσσια, προσφέρει μία εμπειρία από την αυθεντική, μανιάτικη ζωή. Βρίσκεται 38 χιλιόμετρα μακριά από την Καλαμάτα».

(<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16576>)

Καρδαμύλη

(<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16577>).

4.2 Μονάδες Αγροτουρισμού στο Ν.Μεσσηνίας

Σύμφωνα με στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδας, ο νομός Μεσσηνίας συγκεντρώνει 144 ξενοδοχειακές μονάδες με 5.047 δωμάτια και 10.175 κλίνες. Σημαντική είναι επίσης και η δημιουργία του COSTA NAVARINO που

αποτελεί και την πρώτη Περιοχή Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ), η οποία περιλαμβάνει ξενοδοχεία και κατοικίες για τους τουρίστες, καθώς επίσης και γήπεδα γκολφ, γήπεδα τένις, πισίνες, συνεδριακά κέντρα και πληθώρα άλλων εγκαταστάσεων, όπως καταστήματα για τις αγορές και τις ανάγκες του καταναλωτή. Οι επισκέπτες που ενδιαφέρονται για αγροτικό τουρισμό, μπορούν να βρουν καταλύματα παραδοσιακού ύφους στα χωριά της Μάνης, όπως είναι η γνωστή Καρδαμύλη, της Νέδας, του Ταΰγετου αλλά και σε άλλες περιοχές των ορεινών τμημάτων του νομού. Συγκεκριμένα, καταλύματα που εξυπηρετούν τους αγροτουρίστες, μπορούν να βρουν οι επισκέπτες στις περιοχές της Μεσσηνιακής Μάνης (Άγιος Νικόλαος, Καρδαμύλη) στην Κορώνη (Φοινικούντα), στο Πολυλίμνιο, στη Στούπα, στην Πύλο αλλά και στην Καλαμάτα (<https://www.exploremessinia.com>).

Οι επισκέπτες που ενδιαφέρονται να επισκεφτούν τη Μεσσηνία και να ασχοληθούν με αγροτουριστικές δραστηριότητες, μπορούν να επιλέξουν για τη διαμονή τους καταλύματα που δεν σχετίζονται αμιγώς με τον αγροτουρισμό. Ωστόσο, κάποιες από τις μονάδες του νομού, οι οποίες συνδυάζουν τη διαμονή των επισκεπτών και προσφέρουν παράλληλα τη δυνατότητα ανάπτυξης αγροτικών δραστηριοτήτων είναι οι εξής:

- Ο ξενώνας «Πέτρινο» στον Άγιο Νικόλαο Μάνης, ο οποίος προσφέρει ψυχαγωγικές εκδηλώσεις
- Ο ξενώνας «Σκαφιδάκια» στον Άγιο Νικόλαο, όπου προσφέρεται συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες
- Το «Χαμαλώνι» που βρίσκεται στην Κορώνη και οι επισκέπτες του μπορούν να ασχοληθούν με μαθήματα ελληνικής κουζίνας και πεζοπορία
- Ο ξενώνας «Αρμονία» στη Στούπα Καλαμάτας, όπου οργανώνονται διάφορες αγροτουριστικές δραστηριότητες από συλλόγους της περιοχής.
- Το ξενοδοχείο «Best Western Irida Resort», στο Καλό Νερό Κυπαρισσίας, όπου προσφέρονται δραστηριότητες σχετικές με την πεζοπορία, την ορειβασία αλλά και επισκέψεις σε μουσεία
- Ο ξενώνας «Ελιές» στην Καρδαμύλη, όπου οι επισκέπτες μπορούν να κάνουν πεζοπορία ή να συμμετάσχουν σε διάφορες αγροτικές δραστηριότητες.
- Η ΠΟΤΑ¹ COSTA NAVARINO που αναπτύσσεται σε 4 διαφορετικές περιοχές (Ρωμανός, Πύλος, Κυνηγός, Ριζόμυλος) στη Μεσσηνία, οι οποίες περιλαμβάνουν τουλάχιστον 10.000 στρέμματα έκτασης και οι επισκέπτες μπορούν να ασχοληθούν με πλήθος δραστηριοτήτων αγροτικού και μη χαρακτήρα.

4.3 Οι προσφερόμενες υπηρεσίες αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο φυσικός πλούτος της Μεσσηνίας, είναι το κυριότερο στοιχείο πάνω στο οποίο βασίζεται και η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νομό. Τα καταλύματα που υπάρχουν στις περιοχές που προσφέρονται για αγροτικό τουρισμό,

¹ ΠΟΤΑ: Περιοχή Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης

φαίνεται να πληθαίνουν κάθε χρόνο. Ωστόσο, η ανάγκη βελτίωσης και η προσπάθεια προώθησης του αγροτουρισμού, είναι δεδομένες.

Παρ' όλα αυτά, οι υπηρεσίες που προσφέρονται ήδη από τα τις τοπικές επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον αγροτουρισμό στο νομό, είναι αξιόλογες και αρκετά ενδιαφέρουσες.

Κάποιες από αυτές είναι :

- Το οδοιπορικό στο «δρόμο της ελιάς», ενώ συζητιέται ήδη και η δημιουργία ενός αντίστοιχου οδοιπορικού με θέμα τη σταφίδα. Για την οργάνωση του οδοιπορικού, οργανώνεται 20μελής Ομάδα Σχεδιασμού, στην οποία συμμετέχουν ειδικοί επιστήμονες, ελαιοπαραγωγοί και μέλη του Επιμελητηρίου Μεσσηνίας (<https://www.off-road.gr/article221.html>)
- Διάφορες επισκέψεις σε παραδοσιακά οινοποιεία και ελαιοτριβεία, όπως είναι και το ελαιοτριβείο Σκαρπαλέζου στο Σταυροπήγιο της Μεσσηνιακής Μάνης το οποίο λειτουργεί από το 1765 (<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=137129>)
- Παρατήρηση του οικοσυστήματος, μέσω διαφόρων επισκέψεων στον Υδροβιότοπο της Γιάλοβας, στο Πολυλίμνιο, στο φαράγγι της Νέδας, στον Ταύγετο, στο δάσος των αειθαλών πλατύφυλλων στη νήσο Σαπιέντζα, αλλά και σε διάφορα σπήλαια όπως το Σπήλαιο Λυκούργου, το Σπήλαιο Καταφύγιο κ.ά. (<https://enallaktikos-tourismos-messinia.weebly.com/omicroniotakappaomicrontauomicronupsilonrhoiotasigmamu972sigmaf.html>),
- Παραδόσεις διαφόρων μαθημάτων, όπως μαθήματα αργαλειού, ελληνικής κουζίνας και γαστρονομίας, οινολογίας, ελληνικών χορών, κατασκευής σαπουνιού κ.ά.

Σύμφωνα με το Επιμελητήριο Μεσσηνίας, τα προγράμματα επιδότησης των αγροτουριστικών μονάδων, είναι καθοριστικής σημασίας για την εξέλιξη του συγκεκριμένου είδους τουρισμού στο νομό. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια γίνεται σημαντική προσπάθεια συνεργασίας μεταξύ των τοπικών συνεταιρισμών, με στόχο την προώθηση των τοπικών προϊόντων ακόμη και στο εξωτερικό, πράγμα που θα βοηθήσει σημαντικά και στην εξέλιξη και την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Μεσσηνία.

4.4 Τα Μουσεία του νομού Μεσσηνίας

Όπως έχει αναφερθεί και στα πρώτα κεφάλαια της πτυχιακής εργασίας, οι τουρίστες που ανήκουν στην κατηγορία του αγροτουρισμού, ενδιαφέρονται μεταξύ άλλων και για τα μουσεία των περιοχών που επισκέπτονται. Ο νομός Μεσσηνίας, διαθέτει έναν αρκετά σημαντικό αριθμό αξιόλογων μουσείων σε αρκετές περιοχές.

Στο σημείο αυτό λοιπόν, κρίνεται ιδιαίτερης σημασίας η παράθεση κάποιων από τα μουσεία που υπάρχουν στο νομό Μεσσηνίας σύμφωνα με το Επιμελητήριο Μεσσηνίας και είναι:

Το **Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας**, που βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της πόλης και διαθέτει εκθέματα από την προϊστορική μέχρι και τη Βυζαντινή περίοδο

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16530>)

Το **Μουσείο της Αρχαίας Μεσσήνης**, στο χωριό Μαυρομάτι, μόλις 12 χιλιόμετρα ανατολικά της Καλαμάτας, που περιλαμβάνει τρεις αίθουσες εκθέσεων καθώς επίσης και εξώστη, όπου υπάρχουν χώροι συντήρησης. Στην έκθεση παρουσιάζονται ευρήματα όπως, γλυπτά, διακοσμημένα κεραμικά, νομίσματα κ.α., από το 1895 μέχρι σήμερα

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16530>)

Το **Αρχαιολογικό Μουσείο Χώρας**, βρίσκεται στην ομώνυμη κωμόπολη και απέχει 53 χιλιόμετρα από την πόλη της Καλαμάτας. Ιδρύθηκε το 1969 και περιλαμβάνει ευρήματα από το Ανάκτορο του Νέστορος, από τους Θολωτούς Τάφους και τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής. Οι συλλογές της έκθεσης χρονολογούνται στη Μεσοελλαδική και Μυκηναϊκή περίοδο

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16530>)

Το **Αρχαιολογικό Μουσείο Πύλου** «που περιλαμβάνει ανασκαφικά ευρήματα από την περιοχή της Πυθίας»

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16530>)

Το **Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας** το οποίο στεγάζεται σε ένα διώροφο αρχοντικό που παραχωρήθηκε από την οικογένεια Κυριακού στο Δήμο Καλαμάτας και από το 1973 μέχρι και σήμερα, χρησιμοποιείται ως μουσείο

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16530>)

Στην Καλαμάτα βρίσκονται επίσης και κάποια άλλα «ειδικά Μουσεία», όπως είναι το **Στρατιωτικό Μουσείο Καλαμάτας**, όπου επιχειρείται η παρουσίαση της ελληνικής ιστορίας από το 1821 μέχρι σήμερα, ενώ ιδιαίτερης σημασίας είναι και το βιβλίο των Μεσσήνιων νεκρών που έπεσαν στους αγώνες της περιοχής και το **Μουσείο Σιδηροδρόμων** Δήμου Καλαμάτας, όπου πραγματοποιείται μια γνωριμία με το σιδηρόδρομο του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16530>)

Τέλος, ειδικό μουσείο είναι και το **Κέντρο Υποβρύχιων Αρχαιολογικών Ερευνών**, το οποίο βρίσκεται στο Νιόκαστρο Πύλου όπου μεταξύ άλλων φιλοξενείται και η συλλογή του γάλλου φιλέλληνα Puaux

<https://www.gtp.gr/TDirectoryDetails.asp?ID=14920&lng=1>)

4.5 Οι πολιτιστικές και άλλου είδους εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στο νομό Μεσσηνίας

Ο νομός Μεσσηνίας, είναι ιδιαίτερα γνωστός για τις πολιτιστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται σε αυτόν και λαμβάνουν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Κάποιες από αυτές είναι:

Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας: Πρόκειται για έναν μοναδικό θεσμό στο χώρο του χορού στην Ελλάδα που φιλοξενεί υψηλού επιπέδου παραστάσεις με συγκροτήματα από όλο τον κόσμο (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

Το Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Καλαμάτας: Πραγματοποιείται κάθε Οκτώβριο, έχει στόχο την αναβάθμιση του ελληνικού ντοκιμαντέρ και την αξιοποίηση της δυναμικής του καθώς και την προώθηση των ελληνικών δημιουργιών στην παγκόσμια αγορά (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

Τα Νεστόρια: Πρόκειται για ένα φεστιβάλ που πραγματοποιείται κάθε Αύγουστο στο Δ. Νέστορος Μεσσηνίας και διαρκεί για 15 ημέρες.. Κατά τη διάρκειά του, πραγματοποιούνται συναυλίες, χορευτικά, θέατρο, ομιλίες, διαλέξεις, παιδικές παραστάσεις, κ.ά. (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

Οι Καλοκαιρινές εκδηλώσεις Δ. Λεύκτρον, Πύλου και Κορώνης: Περιλαμβάνουν μουσικοχορευτικές βραδιές, θέατρο σκιών, εκθέσεις ζωγραφικής, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις υφαντικής, λογοτεχνικές ομιλίες (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

Πολιτιστικό καλοκαίρι Δ. Μεσσήνη: Περιλαμβάνει θεατρικές παραστάσεις, μουσικές βραδιές, ψυχαγωγική επίδειξη με ταχυδακτυλουργούς, έκθεση ζωγραφικής και φωτογραφίας, θέατρο σκιών, παιδικές θεατρικές παραστάσεις, παραδοσιακούς χορούς, βραδιές ποίησης, κουκλοθέατρο και αθλητικούς αγώνες beach volley, τένις, μπάσκετ και ποδοσφαίρου (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

Τα Αγαπήνεια: Είναι πολιτιστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται κάθε Ιούλιο στους Γαργαλιάνους, στη μνήμη του Τέλου Άγρα, και διαρκούν 20 ημέρες (<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

Τέλος, κάθε χρόνο πραγματοποιούνται γιορτές τοπικών προϊόντων σε διάφορα μέρη του νομού. Κάποιες από αυτές είναι η Γιορτή βρώσιμης ελιάς στο Τρίκορφο

Μεσσηνίας, η Γιορτή της αγκινάρας στη Μικρομάνη του Δ. Καλαμάτας, η Γιορτή Καρπουζιού στον Αγρίλη, η Γιορτή κρασιού στο Περδικονέρι, η Γιορτή της μπάμιας στους Αρμενιούς, η Γιορτή της ρίγανης στο Στασιό, η Γιορτή της χυλοπίτας-τραχανά στο Σιδηρόκαστρο του Δ. Τριφυλίας κ.ά. (<http://www.kalamatacvb.gr/>).

Επίσης, πραγματοποιούνται και εκδηλώσεις, όχι τόσο πολιτιστικού είδους, όσο περισσότερο ψυχαγωγικού, οι οποίες όμως έχουν εξίσου μεγάλο ενδιαφέρον και προσελκύουν έναν μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Χαρακτηριστικότερες είναι:

Του Κουτρούλη ο Γάμος στη Μεθώνη: Είναι η αναβίωση ενός γάμου, που άφησε εποχή στη Μεθώνη τόσο για τα χρόνια που περίμενε το ζευγάρι για να ενωθεί με το πολυπόθητο μυστήριο, όσο και για το γλέντι που δικαίως ακολούθησε. Πρόκειται για πραγματικό γεγονός που συνέβη τον 14^ο αι. Πρωταγωνιστής της ιστορίας ήταν ο Ιωάννης Κουτρούλης, ο οποίος ήταν ερωτευμένος με κάποια παντρεμένη συμπατριώτισσά του. Η όμορφη μεθωναία γνωστή με το όνομα Αρσάννα, δεν μπορούσε να πάρει διαζύγιο, γιατί δεν της το επέτρεπε ο Επίσκοπος Νήφων. Τελικά, οι δύο ερωτευμένοι κατέφυγαν στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και μετά από 17 χρόνια αναμονής πήραν άδεια γάμου, αφού πρώτα όμως διαπιστώθηκε ότι δεν είχαν συνάψει ερωτικές σχέσεις. Στο γλέντι που ακολούθησε έγινε... του Κουτρούλη ο γάμος. Σήμερα, μέσα από την ιστορία αυτή, που έγινε πασίγνωστη στο πανελλήνιο, γίνεται αναφορά σε πραγματικά γεγονότα της επικαιρότητας, τα οποία διακωμωδούνται με έντονη σατιρική διάθεση. Του Κουτρούλη ο γάμος γίνεται την Καθαρά Δευτέρα το μεσημέρι στην Πλατεία Σιντριβανιού στην παραλία της Μεθώνης

(<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>)

«Το κρέμασμα της Γριάς Συκούς» στη Μεσσήνη: Είναι η αναπαράσταση του απαγχονισμού της μεσσηνιάτισσας Γριάς Συκούς από τον Ιμπραήμ Πασά. Πρόκειται για πραγματικό γεγονός, που συνέβη, όταν η θαρραλέα γερόντισσα πήγε και τον βρήκε για να του διηγηθεί το όνειρο που είχε δει και να του εξηγήσει τη σημασία του: ότι δηλαδή η εκστρατεία του κατά των σκλαβωμένων Ελλήνων, χάρη στην αντίσταση και την παλικαριά τους, θα είχε οικτρό τέλος για τον ίδιο. Το δρώμενο ερμηνεύουν ντόπιοι ερασιτέχνες ηθοποιοί το πρωί της Καθαράς Δευτέρας και μετά την αναπαράσταση ο κόσμος, που παρακολουθεί «συμμετέχει» και πολλοί από τους παρευρισκόμενους κρεμιούνται στην ίδια κρεμάλα από τους «ψευδοδήμιους». Πραγματοποιείται κάθε Καθαρά Δευτέρα στη Μεσσήνη.

Σαϊτοπόλεμος: Κάθε χρόνο, το βράδυ της Κυριακής του Πάσχα, στις 8.30 μ.μ., αναβιώνει στη δυτική παραλία της Καλαμάτας, στα παλιά Σφαγεία, το έθιμο του σαϊτοπόλεμου. Το παράξενο αυτό τοπικό έθιμο ανάγεται αιώνες πίσω, στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, όταν οι Έλληνες επέδειξαν ιδιαίτερο ηρωισμό, αλλά και ευρηματικότητα, στις μάχες τους εναντίον των Τούρκων. Σύμφωνα με τον θρύλο, οι Μεσσήνιοι κατάφεραν να αναχαιτίσουν το ιππικό των Τούρκων κατασκευάζοντας σαΐτες γεμάτες εκρηκτικά. Οι Τούρκοι ήταν πολύ περισσότεροι σε αριθμό, οι Έλληνες όμως κατάφεραν με το τέχνασμα αυτό να τους κατατροπώσουν.

Εορτασμός της επετείου της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου: Στις 20 Οκτωβρίου κάθε χρόνου, εορτάζεται με λαμπρότητα η επέτειος της ναυμαχίας με τη συμμετοχή μιας φρεγάτας, από κάθε συμμαχικό, τότε στόλο. Στη Ναυμαχία στο Ναβαρίνο, η οποία

έγινε στις 20 Οκτωβρίου 1827, οι στόλοι των συμμαχικών δυνάμεων Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας συγκρούστηκαν με τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο στον κόλπο της Πύλου. Η ναυμαχία αποτελέσε αποφασιστικό βήμα προς της ανεξαρτησία της Ελλάδας, ενώ προηγήθηκε κατά ένα χρόνο της αποβίβασης των 15.000 γάλλων στρατιωτών που απελευθέρωσαν το σύνολο της Πελοποννήσου από τα τουρκικά στρατεύματα.

(Πηγή: Επιμελητήριο Μεσσηνίας,

<http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16077>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

5.1 Μεθοδολογία έρευνας

Η ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας, αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας για την εξέλιξη της οικονομίας αλλά και την πολιτισμική και κοινωνική της ανάπτυξη. Η εμφάνιση εναλλακτικών μορφών τουρισμού τα τελευταία χρόνια, έχει δημιουργήσει την ανάγκη βελτίωσης των υποδομών στις περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος, αλλά και ανάγκη για προώθηση των ήδη υφιστάμενων λειτουργικών μονάδων τουριστικού ενδιαφέροντος.

Στα πλαίσια της εμφάνισης διαφόρων μορφών εναλλακτικού τουρισμού, δημιουργήθηκαν στο νομό Μεσσηνίας αξιόλογες μονάδες που προωθούν, μεταξύ άλλων, τον αγροτουρισμό. Η έρευνα της παρούσας πτυχιακής εργασίας, επικεντρώθηκε στην εύρεση καταλυμάτων που παρέχουν υπηρεσίες αγροτουριστικού ενδιαφέροντος, προκειμένου να συλλεχθούν πληροφορίες σχετικά με το προφίλ των αγροτουριστών (ηλικία, χώρα προέλευσης), την εποχή επισκεψιμότητας, τις υπηρεσίες αγροτουρισμού που παρέχονται, τη συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, την ύπαρξη κατάλληλων υποδομών αλλά και τις προτάσεις βελτίωσης των υποδομών που ήδη υπάρχουν.

Ως εργαλείο, για την διεξαγωγή της έρευνας, επιλέχθηκε η χρήση συγκεκριμένων ερωτήσεων σε όλους, μέσω ενός συγκεκριμένου ερωτηματολογίου. Η επιλογή αυτή έγινε, γιατί θεωρήθηκε καλύτερη και αποτελεσματικότερη η σύγκριση και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων που διεξήχθησαν μέσα από κοινές για όλους ερωτήσεις.

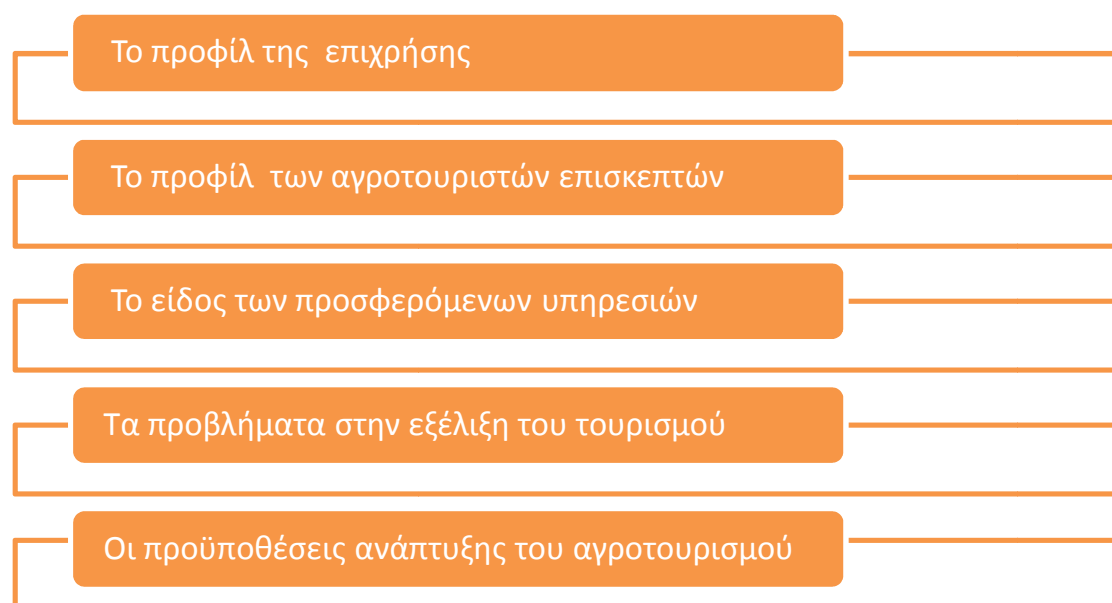
Οι απαντήσεις δόθηκαν σε ένα ερωτηματολόγιο 19 ερωτήσεων, το οποίο συμπληρώθηκε από εκπροσώπους 6 καταλυμάτων, ενώ βρέθηκαν συνολικά 9 καταλύματα αγροτουριστικού ενδιαφέροντος. Ωστόσο, δεν κατέστη εφικτή η συμμετοχή όλων στην έρευνα, διότι οι 3 εκ των 9 εκπροσώπων, δήλωσαν πως δεν επιθυμούσαν να συμμετέχουν. Η απάντηση των ερωτήσεων, έγινε έπειτα από τηλεφωνική επικοινωνία είτε με ιδιοκτήτες είτε με υπαλλήλους των εν λόγω καταλυμάτων και αφού συμφωνήθηκε η ώρα στην οποία θα μπορούσαν αυτοί να διαθέσουν λίγο από τον χρόνο τους, καλέστηκαν εκ νέου για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Αρχικά, τους εξηγήθηκε ο σκοπός της έρευνας καθώς επίσης και τα πλαίσια μέσα στα οποία αυτή διεξήχθη. Το αντικείμενο δηλαδή της πτυχιακής, ο τρόπος προσέγγισης του ζητήματος και η συμβολή του αγροτουρισμού στην εν γένει τουριστική ανάπτυξη του νομού Μεσσηνίας.

Η διάρκεια της ανάγνωσης, της επεξήγησης (όπου χρειαζόταν) και της απάντησης εν τέλει στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, διήρκησε από 20 έως 30 περίπου λεπτά.

Αφού απαντήθηκαν τα 6 εκ των 9 ερωτηματολογίων, διότι δεν κατέστη δυνατή η εύρεση περισσότερων καταλυμάτων που να φιλοξενούν αγροτουρίστες και να προσφέρουν παράλληλα δραστηριότητες αγροτουριστικού ενδιαφέροντος, συλλέχθηκαν και μελετήθηκαν συνδυαστικά. Στη συνέχεια αναλύθηκαν χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της ποιοτικής, θεματικής ανάλυσης (Clarke, Braun & Hayfield, 2015). Η «θεματική ανάλυση» προτιμήθηκε δεδομένου ότι χαρακτηρίζεται από «θεωρητική ελευθερία» και «ευελιξία» και «η επιλογή της ως μεθόδου ανάλυσης δεν προϋποθέτει, από μόνη της, τη δέσμευση των ερευνητών σε συγκεκριμένες οντολογικές ή επιστημολογικές θέσεις, όπως συμβαίνει με άλλες ποιοτικές αναλύσεις» (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των ερωτηματολογίων με τη χρήση του προγράμματος excel, όπου κατηγοριοποιήθηκαν υπό μορφή πίνακα και ομαδοποιήθηκαν σε πέντε βασικές θεματικές ενότητες. Το διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζει επιγραμματικά τους πέντε βασικούς άξονες ανάλυσης των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την έρευνα.

Διάγραμμα 5.1.1 Οι θεματικές ενότητες των αποτελεσμάτων.

Οι θεματικές αυτές ενότητες, δημιουργήθηκαν με βάση τα κυριότερα σημεία εξέτασης του κεντρικού ζητήματος. Οι δύο από τις πέντε θεματικές ενότητες, επικεντρώνονται στα προβλήματα της εφαρμογής του αγροτουρισμού και τις προοπτικές ανάπτυξης του στο νομό Μεσσηνίας. Οι υπόλοιπες ενότητες, παρουσιάζουν το προφίλ των αγροτουριστών, μέσα από αναφορές στην ηλικία και τη χώρα προέλευσης αυτών, καθώς επίσης και στις προσφερόμενες υπηρεσίες που παρέχονται από τους ιδιοκτήτες της εκάστοτε επιχείρησης, ενώ τέλος εξετάζεται και ο σκοπός της δημιουργίας της αγροτουριστικής επιχείρησης

5.2 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Οι ερωτήσεις πραγματοποιήθηκαν σε 6 άτομα, τα 5 από τα οποία, ήταν γυναίκες και μόνο ένας εξ αυτών ήταν άνδρας. Όλοι οι ερωτηθέντες είχαν επίπεδο μόρφωσης τουλάχιστον λυκείου, ενώ οι περισσότεροι από αυτούς ήταν υπάλληλοι των επιχειρήσεων. Ο συνολικός αριθμός των ερωτήσεων ήταν 19. Ωστόσο, προκειμένου να παρουσιαστούν τα δεδομένα με τον καλύτερο δυνατό αλλά και πιο ουσιαστικό τρόπο, κρίθηκε απαραίτητο να ομαδοποιηθούν με βάσει έναν συγκεκριμένο αριθμό κατηγοριών. Γι αυτό το λόγο, η παρουσίαση που θα γίνει πιο κάτω, βασίζεται σε πέντε διαφορετικές θεματικές ενότητες. Η κάθε ενότητα, παρουσιάζει τα αποτελέσματα των απαντήσεων που συγκεντρώνονται σε περισσότερες από μία ερωτήσεις.

Η πρώτη θεματική ενότητα παρουσιάζει το προφίλ των επιχειρήσεων. Αναλύει επίσης το σκοπό της ενασχόλησης με τον αγροτουρισμό και τη χρονική της λειτουργία.

Πίνακας 5.2.1 Παρουσίαση του προφίλ των επιχειρήσεων.

Αναφορικά με τη μορφή των επιχειρήσεων	Αναφορικά με την εποχή και τη διάρκεια λειτουργίας	Αναφορικά με το λόγο ενασχόλησης με αγροτουριστικές υπηρεσίες
Οι περισσότερες επιχειρήσεις, διατηρούν ενοικιαζόμενα δωμάτια	Όλες εκτός μίας, λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου	Η προσωπική επιθυμία των ιδιοκτητών αλλά και η ανάπτυξη της περιοχής συνδυαστικά, συνέβαλλαν στην προώθηση του αγροτουρισμού στις συγκεκριμένες περιπτώσεις

Η πλειοψηφία των καταλυμάτων αποτελείται από ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, ενώ μία μόνο εκ των επιχειρήσεων έχει τη μορφή ξενοδοχείου. Η λειτουργία των επιχειρήσεων είναι ετήσια ως επί το πλείστον, καθώς μόνο ένα κατάλυμα φαίνεται να λειτουργεί ως εποχιακό, ασκώντας εποχική δραστηριότητα από τον Μάιο μέχρι και τον Οκτώβριο. Ο σκοπός της ενασχόλησης των επιχειρήσεων με τον αγροτικό τουρισμό, είναι η επιθυμία των ιδιοκτητών με το συγκεκριμένο είδος εναλλακτικού τουρισμού. Επιπροσθέτως, κάποιοι εκ των ερωτηθέντων, δήλωσαν πως συνέβαλε στην ίδρυση της επιχείρησης και η ανάπτυξη της περιοχής.

Η δεύτερη θεματική ενότητα, έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση του προφίλ των αγροτουριστών, παρουσιάζοντας την χώρα προέλευσής τους και την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν.

Πίνακας 5.2.2 : Το προφίλ των αγροτουριστών.

Χώρες Προέλευσης	Ηλικιακές Ομάδες	Φύλλο
Ολλανδία, Γερμανία, Αυστρία, Αγγλία, Σουηδία, Γαλλία και Ελλάδα	36-65 ετών συνήθως και άνω των 65 ετών πολύ συχνά. Σπανιότερα παιδιά κάτω των 18 ετών.	Άντρες και γυναίκες, χωρίς να παρατηρείται διαχωρισμός ως προς τη συχνότητα εμφάνισης.

Όλοι οι ερωτηθέντες, δήλωσαν πως κατά τη συντριπτική τους πλειοψηφία, ου αγροτουρίστες είναι ξένης καταγωγής. Χώρες προέλευσης των αγροτουριστών είναι η Ολλανδία, η Γερμανία, η Αυστρία, η Αγγλία και λιγότερο συχνά η Γαλλία και η Σουηδία. Η Ελλάδα δόθηκε μόνο δύο φορές ως απάντηση, ενώ ένας εκ των ερωτηθέντων απάντησε πως επισκέπτονται το κατάλυμά του και Ρώσοι τουρίστες,. Αναφορικά με την ηλικία των αγροτουριστών, τα αποτελέσματα δείχνουν πως οι επισκέπτες της περιοχής ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες των 36-45, 45-55-56-65. Σε 4 από τα έξι καταλύματα, δηλώθηκε πως υπάρχουν και επισκέπτες που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών, ενώ αντίστοιχα δηλώθηκε πως υπάρχουν και επισκέπτες έως 17 ετών (παιδιά) σε τέσσερα επίσης εκ των 6 καταλυμάτων.

Η τρίτη θεματική ενότητα, ασχολείται με το είδος των ενασχολήσεων που προσφέρει η αγροτουριστική μονάδα.

Πίνακας 5.2.3. Είδος δραστηριοτήτων

Ως προς το ποιος παρέχει τις υπηρεσίες	Εν γένει διαθέσιμες δραστηριότητες
Οι υπηρεσίες αγροτουρισμού παρέχονται είτε από τα ίδια τα καταλύματα διαμονής, είτε από διάφορους πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής.	Επισκέψεις σε μουσεία, ορειβασία, πεζοπορία, συμμετοχή σε ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, παρακολούθηση μαθημάτων ελληνικής κουζίνας.

Οι ερωτηθέντες απάντησαν πως οι τουρίστες που επισκέπτονται τα καταλύματά τους, έχουν την δυνατότητα να συμμετάσχουν σε αγροτικές δραστηριότητες διαφόρων ειδών, να επισκεφτούν μουσεία, να κάνουν ορειβασία, πεζοπορία, να συμμετέχουν σε ψυχαγωγικές εκδηλώσεις και να παρακολουθήσουν μαθήματα ελληνικής κουζίνας. Ένας εκ των ερωτηθέντων, δήλωσε επίσης πως οι παρεχόμενες υπηρεσίες στους

αγροτουρίστες δεν παρέχονται από το ίδιο το κατάλυμα, αλλά οργανώνονται σύμφωνα με τα προγράμματα πολιτιστικών συλλόγων της περιοχής.

Η τέταρτη θεματική ενότητα παρουσιάζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις αναφορικά με την ανάπτυξη και την εξέλιξη του αγροτουρισμού, ενώ παραθέτονται επίσης και οι αντιλήψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την στήριξη που παρέχεται από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ).

Πίνακας 5.2.4. Προβλήματα σχετικά με την ανάπτυξη και την εξέλιξη του αγροτουρισμού.

Σχετικά με την ανάπτυξη του νομού	Σχετικά με τη στήριξη που παρέχουν οι ΟΤΑ	Σχετικά με τη χειμερινή περίοδο
Άπαντες θεωρούν πως η Μεσσηνία δεν είναι αναπτυγμένη αρκετά.	Όλοι πλην ενός θεωρούν λίγη έως καθόλου την παρεχόμενη από τους ΟΤΑ στήριξη,	Κύρια προβλήματα θεωρούνται η έλλειψη επισκεψιμότητας, η έλλειψη υποδομών μεταφοράς, η έλλειψη προβολής της περιοχής, τα υψηλά λειτουργικά έξοδα.

Όλοι οι ερωτηθέντες απαντούν πως κατά τη γνώμη τους, ο νομός Μεσσηνίας δεν είναι επαρκώς αναπτυγμένος στο τουριστικό του κομμάτι, ενώ θεωρούν πως οι ΟΤΑ τους παρέχουν λίγη ή καθόλου στήριξη. Ένας των ερωτηθέντων θεωρεί πως η παρεχόμενη στήριξη από τους ΟΤΑ είναι αρκετή. Στην ερώτηση «Ποιο κατά τη γνώμη σας είναι το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις κατά την χειμερινή περίοδο λειτουργίας τους», οι απαντήσεις που δίνονται είναι κυρίως: η έλλειψη προσφερόμενων υπηρεσιών κατά τη χειμερινή περίοδο, η έλλειψη επισκεψιμότητας τη συγκεκριμένη περίοδο, η έλλειψη υποδομών μεταφοράς, η έλλειψη προβολής της περιοχής και τα υψηλά λειτουργικά έξοδα. Αξίζει δε να αναφερθεί πως, κανένας εκ των ερωτηθέντων δεν επέλεξε να την απάντηση που συνδέει το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις κατά την χειμερινή περίοδο με τον ανταγωνισμό από άλλου τύπου επιχειρήσεις.

Η πέμπτη θεματική ενότητα, παρουσιάζει τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας και τις απαντήσεις που δίνουν οι ερωτηθέντες σχετικά με τις βελτιώσεις που θεωρούν ότι πρέπει να γίνουν.

Πίνακας 5.2.5 Προϋποθέσεις ανάπτυξης του αγροτουρισμού και προτάσεις βελτίωσης

Προϋποθέσεις ανάπτυξης και μορφές τουρισμού που θα ευνοούνταν	Προτάσεις βελτίωσης
<p>Όλοι θεωρούν πως ο νομός διαθέτει έντονο φυσικό πλούτο και θα μπορούσαν να αναπτυχθούν ο Θρησκευτικός και ο Πολιτιστικός τουρισμός, καθώς και ο αγροτουρισμός και ο Οικοτουρισμός.</p>	<p>Βελτίωση των υποδομών γενικά (π.χ. σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης) καθώς επίσης και των υποδομών του οδικού δικτύου. Καλύτερη προβολή της περιοχής και μεγαλύτερη προσπάθεια για σεβασμό στο περιβάλλον και την προστασία του.</p>

Όλοι οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως ο νομός διαθέτει ιδιαίτερο φυσικό πλούτο και πως είναι δυνατή η ανάπτυξη των εξής εναλλακτικών ειδών τουρισμού: του Θρησκευτικού τουρισμού, του Πολιτιστικού τουρισμού, του Αγροτουρισμού και του Οικοτουρισμού. Περαιτέρω, σχετικά με τις προοπτικές ανάπτυξης και βελτίωσης, οι ερωτηθέντες απαντούν πως χρειάζεται βελτίωση των υποδομών του οδικού δικτύου του νομού αλλά και των γενικών υποδομών που αφορούν για παράδειγμα στα συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης. Το οδικό δίκτυο συστήνεται ως μέτρο βελτίωσης από όλους τους ερωτηθέντες, ενώ συστήνεται παράλληλα από κάποιους και η καλύτερη προβολή της περιοχής και της φυσικής της ομορφιάς. Τέλος, ένας από τους ερωτηθέντες, προτείνει την βελτίωση των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και ένας άλλος συστήνει τη βελτίωση ως προς το σεβασμό του περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό, θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη διεξαχθείσα έρευνα. Η συζήτηση των συμπερασμάτων θα γίνει βάσει των αποτελεσμάτων που αποτυπώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Θα αναφερθούν τέλος και τα προβλήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των ερωτήσεων.

6.1 Συμπεράσματα σχετικά με τα είδη των εξεταζόμενων επιχειρήσεων.

Από τη συζήτηση και τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, φαίνεται πως η προτιμώμενη μορφή των αγροτουριστικών καταλυμάτων της περιοχής, είναι αυτή των ενοικιαζόμενων δωματίων. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός πως, μία μόνο επιχείρηση, από τις έξι συνολικά, λειτουργεί ως ξενοδοχείο. Φαίνεται να προτιμάται περισσότερο, στο συγκεκριμένο είδος τουρισμού, η μορφή των ξενώνων και όχι του ξενοδοχείου.

Όλες οι επιχειρήσεις, εκτός από μία, λειτουργούν κατά τη διάρκεια όλου του χρόνου, παρά τα προβλήματα οικονομικής επιβίωσης που αντιμετωπίζουν, αφού όπως δήλωσαν, η χειμερινή περίοδος, είναι περίοδος χαμηλής επισκεψιμότητας. Παρ' όλα αυτά, όλοι πιστεύουν πως ο νομός της Μεσσηνίας αποτελείται από περιοχές ιδιαίτερου φυσικού πλούτου και γι' αυτό θα μπορούσε να αναπτυχθεί περισσότερο.

Είναι χαρακτηριστικό εύρημα πως όλοι οι ερωτηθέντες είναι απόφοιτοι Λυκείου, ενώ κάποιοι από αυτούς είναι και απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης. Επίσης, κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, διαπιστώθηκε πως όλοι εκτός από έναν ήταν υπάλληλοι της επιχείρησης και ακόμη και σε περιπτώσεις οικογενειακών επιχειρήσεων, φαίνεται πως υπάρχει απασχόληση προσωπικού καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Μάλιστα, ακόμη και στην περίπτωση της επιχείρησης που λειτουργεί εποχικά (κατά τους μήνες Μάιο έως και Οκτώβριο), φαίνεται πως υπάρχει τουλάχιστον ένας υπάλληλος σε ετήσια βάση.

Όσον αφορά τώρα στους σκοπούς ίδρυσης της επιχείρησης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως, μόνο μία επιχείρηση λειτουργεί ως αγροτουριστική με σκοπό την εκμετάλλευση της αγροτικής περιουσίας. Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων, λειτουργεί ως αγροτουριστική, επειδή υπήρχε η επιθυμία των ιδιοκτητών προωθήσουν την αγροτική ενασχόληση στην περιοχή. Τέλος, ένας από τους ερωτηθέντες, δήλωσε πως επιθυμεί να αυξήσει το αγροτικό του εισόδημα μέσα από τη λειτουργία της αγροτουριστικής του μονάδας, χωρίς ωστόσο να προσφέρονται υπηρεσίες αγροτουριστικού ενδιαφέροντος από το ίδιο κατάλυμα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα, οι εκδηλώσεις που αφορούν στον αγροτουρισμό, οργανώνονται από συλλόγους της περιοχής.

6.2 Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με το προφίλ των αγροτουριστών των εξεταζόμενων καταλυμάτων.

Σε όλα τα καταλύματα, φαίνεται πως οι τουρίστες που ενδιαφέρονται για τον αγροτουρισμό είναι συνήθως άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας. Πιο συχνά, φαίνεται πως επισκέπτονται τα εν λόγω καταλύματα, γυναίκες και άνδρες που ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες των 56-65 και 65 ετών και άνω. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, δείχνουν ενδιαφέρον και νεότεροι άνθρωποι, που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 36-45 ετών. Είναι άξιο λόγου επίσης πως σε κάποια από τα καταλύματα, υπάρχουν και επισκέψεις παιδιών έως 17 ετών. Είναι μάλιστα ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός ότι, η ενασχόληση με τις αγροτικές ασχολίες, αποτελεί σ' αυτήν την περίπτωση, αντικείμενο προς διερεύνηση νεαρών ατόμων.

Σχετικά με τη χώρα προέλευσης των επισκεπτών, φαίνεται πως την πρωτιά κατέχουν στην περίπτωση αυτή οι ξένοι τουρίστες και όχι οι Έλληνες. Και στις έξι συνεντεύξεις, οι απαντήσεις που δόθηκαν σχετικά με την ιθαγένεια των τουριστών περιελάμβαναν ξένους τουρίστες. Μάλιστα, και στα έξι καταλύματα, αναφέρθηκε πως τα επισκέπτονται, μεταξύ άλλων, Αυστριακοί τουρίστες. Αρκετά συχνά αναφέρθηκαν επίσης και οι Ολλανδοί, καθώς επίσης και Γερμανοί, Άγγλοι και Σουηδοί. Σε τρία μόνο καταλύματα δηλώθηκε η επίσκεψη από Έλληνες τουρίστες, ενώ στα υπόλοιπα καταλύματα, οι ερωτηθέντες απάντησαν πως το κοινό των επισκεπτών τους δεν αποτελείται από Έλληνες. Το συγκεκριμένο γεγονός, δείχνει πως οι Έλληνες, δεν προτιμούν τον αγροτουρισμό τόσο όσο οι ξένοι τουρίστες. Αυτό φυσικά, θα μπορούσε να είναι και αποτέλεσμα της οικονομικής ύφεσης που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, όπως προέκυψε και κατά τη διάρκεια της βιβλιογραφικής έρευνας, οι προσπάθειες ανάπτυξης του αγροτουρισμού στη χώρα μας, δεν ήταν ιδιαίτερες ούτε κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Όπως αποτυπώνεται εξάλλου και μέσα από τις συνεντεύξεις με τους εκπροσώπους των καταλυμάτων, τα οποία αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, ούτε στο νομό Μεσσηνίας φαίνεται να υπάρχει τουριστική ανάπτυξη.

6.3 Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες.

Με τον όρο «προσφερόμενες υπηρεσίες», εννοούνται οι υπηρεσίες που σχετίζονται με τον αγροτουρισμό. Όπως προέκυψε από την έρευνα, οι αγροτουρίστες που επισκέπτονται τα συγκεκριμένα καταλύματα στο νομό Μεσσηνίας, έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν μαθήματα ελληνικής κουζίνας, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος, μπορούν επίσης να κάνουν πεζοπορία, ορειβασία, να επισκεφτούν μουσεία της περιοχής και φυσικά να συμμετέχουν σε αγροτικές δραστηριότητες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί επίσης και το γεγονός πως σε ένα εκ των καταλυμάτων, οι προσφερόμενες υπηρεσίες δεν οργανώνονται από τους ιδιοκτήτες της επιχείρησης αλλά από συλλόγους της περιοχής. Φαίνεται λοιπόν πως η ύπαρξη ή η δημιουργία νέων συλλόγων, θα μπορούσαν να βοηθήσουν και να ενισχύσουν σημαντικά την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας.

Τέλος, αξίζει να τονιστεί ότι, κάποιες από τις προσφερόμενες υπηρεσίες και δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται οι τουρίστες του αγροτουρισμού, θα μπορούσαν να εμπίπτουν και σε άλλες κατηγορίες εναλλακτικού τουρισμού, όπως είναι ο τουρισμός περιπέτειας (όπου συναντώνται η πεζοπορία και η ορειβασία) και ο πολιτιστικός τουρισμός (που περιλαμβάνει επισκέψεις σε μουσεία και παρακολούθηση ψυχαγωγικών εκδηλώσεων).

6.4 Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τα προβλήματα βιωσιμότητας και ανάπτυξης που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις.

Βασικό στοιχείο, το οποίο αποτελεί και κοινή επιλογή απάντησης για όλους τους ερωτηθέντες είναι πως, ο νομός Μεσσηνίας θεωρείται μη αναπτυγμένος τουριστικά. Αναφορικά δε με τη συγκεκριμένη απάντηση, πρέπει να τονιστεί πως η αναφερόμενη ανάπτυξη, περιλαμβάνει όλα τα είδη του τουρισμού. Οι εκπρόσωποι των καταλυμάτων φαίνεται να εκτιμούν επίσης, πως η έλλειψη της τουριστικής ανάπτυξης, είναι υπεύθυνη εκτός των άλλων και για τη χαμηλή χειμερινή επισκεψιμότητα. Επίσης, κάποιοι εκπρόσωποι αναφέρουν την έλλειψη της κρατικής μέριμνας σε τουριστικά θέματα, ενώ σε τοπικό επίπεδο, θεωρούν πως δεν υπάρχει η κατάλληλη στήριξη από τους ΟΤΑ της περιοχής. Ένας μόνο απαντά πως θεωρεί αρκετή την παρεχόμενη στήριξη από τους ΟΤΑ. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί στο σημείο αυτό, πως τα καταλύματα που αποτελούν το δείγμα της έρευνας, βρίσκονται σε διαφορετικά δημοτικά διαμερίσματα. Είναι εύλογο λοιπόν, η στήριξη που παρέχει ο ένας Δήμος στους επιχειρηματίες της περιοχής του, να διαφέρει από τη στήριξη που παρέχει κάποιος άλλος Δήμος στους αντίστοιχους επιχειρηματίες της δικής του περιοχής.

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου, αξίζει να σημειωθεί πως η ποιότητα των υποδομών του οδικού δικτύου βρίσκεται στις πρώτες θέσεις των λόγων που προκαλούν το πρόβλημα. Η έλλειψη της κατάλληλης προβολής, θεωρείται επίσης ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες. Επιπροσθέτως, η έλλειψη των προσφερόμενων υπηρεσιών κατά τη χειμερινή περίοδο καθώς και τα υψηλά λειτουργικά έξοδα, φαίνεται πως επίσης απασχολούν τους επιχειρηματίες αλλά σε μικρότερη κλίμακα συγκριτικά με τους προαναφερθέντες λόγους.

Τέλος, είναι σημαντικό να τονιστεί πως κανείς από τους ερωτηθέντες δεν θεωρεί πως υπάρχει ανταγωνισμός από άλλου τύπου επιχειρήσεις. Είναι κατανοητό επομένως, πως η έλλειψη ανταγωνισμού, θα έπρεπε να ευνοεί την εξέλιξη των εν λόγω επιχειρήσεων. Αντί αυτού, ωστόσο, οι εκπρόσωποι των καταλυμάτων δηλώνουν πως αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα βιωσιμότητας κατά τη χειμερινή περίοδο.

6.5. Συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τις προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού στο νομό Μεσσηνίας.

Όταν ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να αναφέρουν κάποια από θετικά στοιχεία ανάπτυξης του νομού, σχετικά με την εξέλιξη του τουρισμού σε αυτόν, όλοι επεσήμαναν τον ιδιαίτερο φυσικό πλούτο που είναι υπαρκτός σε όλο το εύρος του νομού. Είναι γεγονός πως ο νομός Μεσσηνίας διαθέτει ιδιαίτερα τοπία φυσικού κάλους, σπήλαια, μουσεία αλλά και αξιόλογα ήθη έθιμα και παραδόσεις. Ο αριθμός των μουσείων της είναι επίσης αξιόλογος, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω. Γίνεται επομένως αντιληπτό, σύμφωνα πάντα και με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, πως ο νομός Μεσσηνίας, διαθέτει μία πληθώρα στοιχείων, που είναι ικανά να προσελκύσουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

Ωστόσο, προτείνονται κάποια σημεία βελτίωσης, τα οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά την αύξηση της επισκεψιμότητας και την ανάπτυξη εν τέλει τουρισμού στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένου και του αγροτουρισμού.

Καταρχήν, σύμφωνα με τις υπάρχουσες παροχές και τα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος που ήδη διαθέτει ο νομός, οι ερωτηθέντες, ανέφεραν πως θα μπορούσαν να αναπτυχθούν περαιτέρω στο νομό, ο Θρησκευτικός Τουρισμός, ο Αγροτουρισμός και ο Οικοτουρισμός. Οι απαντήσεις αυτές δόθηκαν, σύμφωνα με τις υφιστάμενες υποδομές που υπάρχουν στο νομό.

Παράλληλα, τονίστηκε ιδιαίτερα, το προβληματικό οδικό δίκτυο του νομού, επισημαίνοντας πως θα έπρεπε να γίνουν προσπάθειες για τη βελτίωσή του, ενώ συστήθηκε επίσης και η βελτίωση στους τομείς της προβολής της περιοχής γενικότερα. Τέλος, επισημάνθηκε από τους ερωτηθέντες πως πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερος σεβασμός στο φυσικό περιβάλλον του νομού και να βελτιωθούν οι γενικές υποδομές αλλά και οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις.

6.6 Προβλήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής των συνεντεύξεων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν μέσα από τηλεφωνική επικοινωνία που υπήρξε με τους εκπροσώπους των καταλυμάτων. Αυτό συνέβη, διότι δεν κατέστη δυνατή η εύρεση συγκεκριμένης ώρας προκειμένου να υπάρξει προσωπική συνάντηση με τους ερωτηθέντες. Κάποιοι από τους εκπροσώπους, αρνήθηκαν μάλιστα οποιαδήποτε κατ' ιδίαν συνάντηση για τους επόμενους μήνες του καλοκαιριού. Έτσι, πάρθηκε η απόφαση να πραγματοποιηθεί τηλεφωνικά η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Στην επόμενη φάση, και αφού εξηγήθηκαν οι απαραίτητες λεπτομέρειες για τις απαντήσεις που έπρεπε να δοθούν, υπήρξε στα πρώτα λεπτά ένα αίσθημα δυσανασχέτησης από τους συνεντευξιαζόμενους, το οποίο και προσπελάστηκε στην πορεία της συζήτησης.

Άλλο ένα μεγάλο θέμα που ανέκυψε κατά τη διάρκεια της έρευνας, ήταν εξεύρεση του δείγματος. Προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα, ήταν απαραίτητη η εύρεση καταλυμάτων που αποτελούν αγροτουριστικές μονάδες ή που ασχολούνται με την παροχή υπηρεσιών αγροτικού τουρισμού. Η προσπάθεια ανεύρεσης τέτοιων

επιχειρήσεων έγινε, χρησιμοποιώντας πληροφορίες που βρέθηκαν μέσω του διαδικτύου αλλά και ρωτώντας κάποιους από τους κατοίκους της περιοχής. Τελικά, βρέθηκαν έξι τέτοιου είδους επιχειρήσεις, μία από τις οποίες παρέχει τη δυνατότητα συμμετοχής σε δραστηριότητες αγροτουρισμού, μετά από συνεργασία και συνεννόηση με τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους.

Τέλος, από τη διεξαγωγή της έρευνας προέκυψε ότι καμία επιχείρηση δε δραστηριοποιείται κατ' αποκλειστικό τρόπο με το είδος του αγροτουρισμού. Συνδυαστικά, προσφέρουν ένα εύρος υπηρεσιών, κάποιες από τις οποίες προσελκύουν και το ενδιαφέρον των αγροτουριστών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση:

Anthopoulou, T., Iakovidou, O., Koutsouris, A. & Spilanis, I. (2000), *Spatial and developmental dimensions of agrotourism in Greece*, in *The Restructuring of the Countryside*, Proceedings of the 5th Panhellenic Congress of Rural Economy, Stamoulis, Athens, pp. 485–501.

Beriatos, E. and Papageorgiou. M. (2010): “Towards Sustainable Urbanization and Spatial Planning of the Coastal Zone in Greece and the Mediterranean Basin”. Sustainable planning of the coastal zone in Mediterranean 46th ISOCARP Congress 2010.

Dower M, *Sustainable Rural Development*. Presentation on the Euroacademy Summer School, (Held from 9-21st of August. 2002 in Gotland), *Developing Sustainable Rural Tourism Thematic guide*, Pan-European Summer Academy for Sustainable Rural Development, 2002.)

Kizos, T., Iosifides, T., (2007), *The Contradictions of Agrotourism Development in Greece: Evidence from three case studies*, South European Society & Politics Vol. 12, No. 1, pp. 59–77.

Koutsouris A. Networking for sustainable future: The case of development agencies, Germany, 1998

Larke, V., Braun, V. and Hayfield, N. Thematic analysis. In: Smith, J., ed. (2015) *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. 3rd. London: Sage Publications Ltd

Lickorish L., Jenkins C., «Μια εισαγωγή στον τουρισμό», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2004

Mill RC and Morrison HC *the tourism system International Inc* Prentice-Hall London 2nd edition, 1995

Rural Development Commission, 1996, «The Impact of Tourism on Rural Settlements», London 41 R

Rural Development Commission, 1996, «The Impact of Tourism on Rural Settlements», London

Wood, K., House, S., (1991), *The Good Tourist: A worldwide guide for the green traveller*, Mandarin, London.

Ελληνόγλωσση:

- Αιγινίτης Νικόλαος, «Γενικά Αρχαία Τουριστικής Επιστήμης», Αθήνα, 1929
- Ανδριώτης Κ., *Αειφορία και εναλλακτικός τουρισμός – αγροτουρισμός, οικοτουρισμός και ορεινός τουρισμός*, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα, 2007
- Αποστολόπουλος Κ. και Σδράλη Δ., «Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου», Ελληνοεκδοτική, 2009
- Ασκέλη Σ., *Επιχειρήστε αγροτουριστικά - Πώς να οργανώσετε τη δική σας αγροτουριστική επιχείρηση*, Βιβλίο – Οδηγός της ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΕ., Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ., 2005
- Βαρβαρέσος, Σ. «Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές». Προπομπός, Αθήνα, 2000
- Βελισσαρίου Ε., *Μάνατζμεντ ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού*, ΕΑΠ, Πάτρα, 2000
- Γκούβης, Δ., Ζαχαράτος, Γ., Λαγός, Δ., Τσάρτας, Π., *Μελέτη χειμερινού - ορεινού τουρισμού*, Υπουργείο Ανάπτυξης- Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα Α.Ε., 2003
- Δαράκης Ιωάννης, Πτυχιακή Εργασία, «Ο Αγροτουρισμός και η περίπτωση του στο νησί της Κρήτης», Ηράκλειο 2009
- Ηλιοπούλου Δήμητρα, Διπλωματική Εργασία, «Βιώσιμη τουριστική Ανάπτυξη με τη Χρήση Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στο Νομό Μεσσηνίας», Πάτρα, 2015
- Ιακωβίδου Ο., Αγροτικές και Μειονεκτικές Περιοχές της Ελλάδας- Ο Αγροτουρισμός, ΓΕΩΤΕΕ, Αθήνα, 1999.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. «Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση». Σύνδεσμος ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2015
- Καλδής Π., Αλεξόπουλος Γ., Θεοδωρόπουλος Ε., Γιαννουζάκου Α., *Αγροτουρισμός και ανάπτυξη*, εκδόσεις ΟΕΔΒ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Αθήνα, 2000
- Καλυκάκης Δημήτριος, Διπλωματική Εργασία «Αγροτουρισμός: Υπάρχουσα κατάσταση και προοπτικές ανάπτυξης στον Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου», Πάτρα, Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, 2010
- Λογοθέτης, Μ., «Αγροτικός Τουρισμός», Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα, 1988
- Μαντάγαρης, Α. «Περιφερειακή Μελέτη Νομού Μεσσηνίας». Μεταπτυχιακή Διατριβή, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2008
- Σταράμος Γ., Διπλωματική Εργασία «Ανάπτυξη επιχειρηματικών ευκαιριών στον τουρισμό- μελέτη εναλλακτικών μορφών τουρισμού», 2017

Τσάρτας, Π. και Θανοπούλου, Μ., «Γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα», Μελέτη αποτίμησης της λειτουργίας τους. Κέντρο Ερευνών Για Τις Γυναίκες Της Μεσογείου, Αθήνα: ΚΕΓΜΕ, 1994

Τσάρτας Π., «Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό», Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1996

Τσάρτας Π., Μοίρα Π., Λαγός Δ., Σταμπουλής Γ., Μπάρλας Α., Συνεδρία «Πρόγραμμα επικαιροποίησης γνώσεων αποφοίτων ΑΕΙ στην οργάνωση, διοίκηση τουριστικών επιχειρήσεων και στην προώθηση τουριστικών προορισμών», Αθήνα 2014

Χατζηβγέρης, «Τουριστική Ανάπτυξη Νησιωτικών Περιοχών», Μελέτη - Δημοσίευση στον Ελληνικό τύπο, Αθήνα, 2003

Ιστοσελίδες Διαδικτύου:

Anon, (2018). Πρόγραμμα Εναλλακτικός Τουρισμός |. [online] Available at: <http://www.mintour.gov.gr/Investments/Espa/Administrationservice/enalaktikostourismos> [Accessed 15 May 2018].

Διαδικτυακή εφημερίδα in.gr, «Εναλλακτικός Τουρισμός», [online] Available at: <http://www.in.gr/2011/10/31/plus/diakopes/mexri-tis-15-noembrioy-mporeite-nayroballete-protaseis-sto-programma-enallaktikos-toyrismos/> [Accessed 12 May, 2018].

Messinian Chamber of Commerce & Industry (2018), Υποδομές, [online] Available at: <http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=201&articleid=16529>[Accessed 3 June 2018].

Εναλλακτικός Τουρισμός στη Μεσσηνία (2018), enallaktikos-tourismos-messinia.weebly.com, [online] Available at: <https://enallaktikos-tourismos-messinia.weebly.com/omicroniotakappaomicrontauomicronupsilonnrhoiotasigmamu972sigmaf.html> [Accessed 3 June 2018].

Messinian Chamber of Commerce & Industry (2018), Δημοφιλείς Προορισμοί, [online] Available at: <http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16092> [Accessed 3 June. 2018]

Messinian Chamber of Commerce & Industry (2018), Αξιοθέατα/ Προορισμοί, [online] Available at: <http://www.travelmessinia.gr/mesinia/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=16083&articleid=16577> [Accessed 3 June. 2018]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(ΣΕ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ)

Σκοπός του ερωτηματολογίου αυτού είναι να συλλέξει δεδομένα σχετικά με τη λειτουργία των καταλυμάτων που φιλοξενούν και αναπτύσσουν διάφορες μορφές αγροτουρισμού στο Νομό Μεσσηνίας, προκειμένου να αποδοθεί η προοπτική ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην περιοχή. Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς, από τη φοιτήτρια Αντωνία Μιχαλακοπούλου για τις ανάγκες της πτυχιακής εργασίας που εκπονεί στα πλαίσια του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών του τμήματος Διοίκησης, Οικονομίας και Επικοινωνίας, Πολιτιστικών και Τουριστικών Μονάδων του Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας. Παρακαλώ να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις, με βάση την προσωπική σας γνώμη, και εμπειρία.

1. Θέση ερωτώμενου στην επιχείρηση: .....

A. Φύλο

- Άνδρας
- Γυναίκα

B. Ηλικία:

- 18- 25
- 26- 35
- 36- 45
- 45- 55
- 56- 65
- Άνω των 65

Γ. Μορφωτικό Επίπεδο:

- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Ανώτατη Εκπαίδευση
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό
- Άλλο.....

2. Ποιο είναι το είδος της επιχείρησης ;

- Ενοικιαζόμενα δωμάτια
- Ξενοδοχείο
- Άλλο.....

3. Ποιοι είναι οι λόγοι που οδήγησαν στην ίδρυση της επιχείρησης;

- Ενίσχυση αγροτικού εισοδήματος
- Ανάπτυξη της περιοχής
- Επιθυμία ενασχόλησης με τον αγροτουρισμό
- Συνέχιση οικογενειακής επιχείρησης
- Εκμετάλλευση αγροτικής περιουσίας
- Επένδυση
- Άλλο.....

4. Απασχολείται εποχιακό προσωπικό στην επιχείρηση;

- Ναι
- Όχι

Αν Ναι πόσοι και για ποια περίοδο; .....

Είναι ντόπιοι κάτοικοι ή όχι; Προσδιορίστε.....

5. Ποιος είναι ο αριθμός του μόνιμου προσωπικού που απασχολείται στην επιχείρηση;.....

Είναι ντόπιοι κάτοικοι η όχι; Προσδιορίστε.....

6. Η λειτουργία της επιχείρησης είναι εποχική ή ετήσια;.....

Αν είναι εποχική ποια είναι η χρονική περίοδος που λειτουργεί;.....

7. Τι εθνικότητας είναι οι επισκέπτες στην περιοχή σας; (μπορεί να δοθούν περισσότερες από μία απαντήσεις).....

8. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκουν οι επισκέπτες της επιχείρησης σας; (μπορεί να δοθούν περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Έως 10 Παιδιά
- Έως 17 Παιδιά
- 18- 25 Άνδρες
- 18- 25 Γυναίκες
- 26- 35 Άνδρες
- 26- 35 Γυναίκες
- 36- 45 Άνδρες
- 36- 45 Γυναίκες
- 45- 55 Άνδρες
- 45- 55 Γυναίκες
- 56- 65 Άνδρες
- 56- 65 Γυναίκες
- Άνω των 65 Άνδρες
- Άνω των 65 Γυναίκες

9. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες οργανώνει και προσφέρει η αγροτουριστική σας μονάδα προς τους επισκέπτες της;

(μπορεί να δοθούν περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Πεζοπορία
- Συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες
- Ορειβασία
- Μαθήματα ελληνικής κουζίνας

- Ψυχαγωγικές εκδηλώσεις
- Επίσκεψη σε Μουσεία
- Άλλο.....

**10. Οι επισκέπτες αυτοί έρχονται στην περιοχή σας μέσω:
(μπορεί να δοθούν περισσότερες από μία απαντήσεις)**

- Ταξιδιωτικών γραφείων
- Κρατήσεις στο διαδίκτυο
- Τακτικοί επισκέπτες
- Μεμονωμένοι επισκέπτες
- Διαφημιστικής καμπάνιας
- Άλλο.....

11. Ποιο κατά τη γνώμη σας είναι το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις κατά την χειμερινή περίοδο λειτουργίας τους;

- Υψηλά λειτουργικά έξοδα
- Έλλειψη υποδομών μεταφοράς
- Έλλειψη προσφερόμενων υπηρεσιών κατά την χειμερινή περίοδο
- Έλλειψη κίνησης και επισκεψιμότητα
- Ανταγωνισμός από άλλου τύπου επιχειρήσεις
- Έλλειψη προβολής της περιοχής
- Άλλο.....

12. Πιστεύετε ότι ο Νομός Μεσσηνίας, ως προς τη σημερινή του τουριστική ανάπτυξη είναι:

- Μη αναπτυγμένος
- Αναπτυγμένος

13. Ποια θεωρείτε ότι είναι η στήριξης της τοπικής αυτοδιοίκησης προς τις αγροτουριστικές μονάδες της περιοχής ;

- Πολύ στήριξη
- Αρκετή στήριξη
- Λίγη στήριξη
- Καθόλου στήριξη

14. Ποιοι λόγοι πιστεύετε ότι έχουν συμβάλλει στην καθυστέρηση της ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην περιοχή;

- Κρατική αδιαφορία
- Έλλειψη ιδιωτικής πρωτοβουλίας
- Η νοοτροπία του ντόπιου πληθυσμού
- Η μη αξιοποίηση των φυσικών πόρων
- Το οδικό δίκτυο
- Άλλο.....

15. Ποιοι λόγοι πιστεύετε ότι προσελκύουν τον τουρίστα ώστε να επισκεφτεί τον Νομό Μεσσηνίας; (μπορεί να δοθούν περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Το κλίμα της περιοχής
- Ιστορικά μνημεία
- Αξιοθέατα

- ο Διασκέδαση/Αναψυχή
- ο Φυσικές ομορφιές
- ο Άλλο.....

16. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες προσφέρονται στο Νομό Μεσσηνίας; (μπορεί να δοθούν περισσότερες από μία απαντήσεις)

- ο Πεζοπορία
- ο Συμμετοχή σε αγροτικές δραστηριότητες
- ο Ορειβασία
- ο Μαθήματα ελληνικής κουζίνας
- ο Ψυχαγωγικές εκδηλώσεις
- ο Επίσκεψη σε Μουσεία
- ο Άλλο.....

17. Ποιες, κατά την γνώμη σας, εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να αναπτυχθούν στο Νομό Μεσσηνίας;

(μπορεί να δοθούν περισσότερες από μια απαντήσεις)

- ο Πολιτιστικός τουρισμός
- ο Θρησκευτικός τουρισμός
- ο Τουρισμός περιπέτειας
- ο Αγροτουρισμός
- ο Οικοτουρισμός
- ο Άλλο.....

18. Ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία που διαθέτει ο Νομός Μεσσηνίας σχετικά με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού; Να τα κατατάξετε βάσει της κλίμακας 1-5 (το 1 δείχνει την μεγαλύτερη σημαντικότητα, και το 5 τη μικρότερη).

- ο Τοπικά αγροτικά προϊόντα.....
- ο Αγροτουριστικά καταλύματα.....
- ο Οι φυσικές ομορφιές.....
- ο Αγροτική ζωή.....
- ο Άλλο.....

19. Ποια θεωρείτε ότι είναι τα σημεία τα οποία χρειάζονται βελτίωση ώστε να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός στην περιοχή; Να τα κατατάξετε βάσει της κλίμακας 1-5 (το 1 δείχνει τη μεγαλύτερη σημαντικότητα και το 5 την μικρότερη)

- ο Γενική Υποδομή (δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης, ηλεκτροδότησης, κ.α.).....
- ο Οδικό δίκτυο.....
- ο Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις.....
- ο Η μη αξιοποίηση των φυσικών πόρων.....
- ο Η μη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων.....
- ο Η έλλειψη εξειδίκευσης και γνώσεων των ατόμων που ασχολούνται με τουριστικές επιχειρήσεις.....
- ο Η προβολή της περιοχής.....
- ο Άλλο.....

*Ευχαριστώ πολύ.
Με εκτίμηση Αντωνία Μιχαλακοπούλου*